

Zuidelijk Afrika

Maatschappij Cultuur Reizen

VOORJAAR 2005 JAARGANG 9 NR 1 € 5,50

Applaus voor Mugabe

- De vuile winning van diamanten
- De danseres van Nelson Mandela

Mens zijn door andere mensen



De berg die 'nachts groeit

8

Applaus voor Mugabe

Robert Mugabe zit in de topdrie van Grootste Afrikaner Aller Tijden. Waarom steunen zoveel Afrikanen de omstreden president van Mugabe? Marieke van Twillert



In het Maluti-gebergte in Lesotho ligt de heilige berg Thaba Bosiu. Op top staat de historische vesting van de stichter van het koninkrijk. En in een grot dichtbij woont de genezeres die de huidige koning spiritueel adviseert. Heather Dugmore

41

Diamanten aan de bron

Diamanten zijn omgeven met pracht en praal. Maar onder diamantgravers bij de vindplaatsen in Angola, Sierra Leone en Congo heerst kommer en kwel. Kadir van Lohuizen/Bram Posthumus

Foto omslag: Viering van de tachtigste verjaardag van president Mugabe op 21 februari 2004. Foto: Reuters/Howard Burditt

Mens zijn door andere mensen is een vertaling van het Afrikaanse woord ubuntu.



25

Een foto die het leven viert

De beeltenis van een dansende vrouw bracht jarenlang leven in de doodsheid van de cel van Nelson Mandela op Robbeneiland. Die foto is onlangs teruggevonden.



35

Gemengd dubbel

Een huwelijk tussen blank en zwart was tijdens de apartheid verboden in Zuid-Afrika. Maar ook tegenwoordig is een gemengd liefdeskoppel nog allerm minst gewoon. Elles van Gelder



Zuidelijk Afrika

Verder in dit nummer

- 11 Zimbabwe
De enige uitweg
Tendai Maphosa
- 13 Botswana
President zet criticus het land uit
Bart Luirink
- 23 Malawi
Meer macht voor president Mutharika
Madeleine Maurick
- 24 Zuid-Afrika/Nederland
Kinderrechten in alle talen
Marieke van Twillert
- 28 Afrika
De droom van de thuiskomst
Ken Wiwa
- 30 Zuid-Afrika
Een ouderloze toekomst
Nawaal Deane
- 34 Congo
Natuurramp in Congo
Marnix de Bruyne
- 52 Kinderboek
De lievelingsverhalen van Nelson Mandela

Rubrieken

- 4 Het Portaal
- 12 Profiel: **Joyce Mujuru, machtigste vrouw van Zimbabwe**, Marnix de Bruyne
- 14 Dromen en Denken: **Farid Esack over Zuid-Afrikaanse lessen voor het Nederlandse moslimdebat**, Marja Vuijsje
- 17 Column: **Geld moet op**, Prudence Mbewu
- 38 **De Swakopmund Observer**, Heinrich Otjiwarongo
- 40 **Lezersaanbiedingen**
- 48 De Markt: **muziek, boeken, agenda**



Intussen in Johannesburg

“Wat is de tuin mooi! Het lijkt wel een park.”

“Wat is het huis groot! Wat is de straat leuk! Wat zijn de burens aardig!”

“Heb je nog een buitenhuisje ook?

Drie uur rijden van Johannesburg?

Aan de voet van de Drakensbergen?”

Het bezoek is veelvuldig en de complimenten niet van de lucht. Tijdens een wandeling door de tuin, die inderdaad welriekend is, lopen we langs de hadida's – een ibis-soort – die in de grote treurwilg hun jongen voeden.

Twee badkamers? “Dat is hier vrij gewoon”, mompel ik. En ik zie ze

denken: gewoon? Op een vuilnisbelt wonen in een lekkende hut, dat is hier toch zeker gewoon!

Meestal haast ik me te zeggen dat het huis, inclusief tuin, dertigduizend euro heeft gekost. En dat we het met zijn tweeën gekocht hebben. Dan voeg ik er snel aan toe dat het buitenhuis twaalfduizend euro kostte. En dat ik de flat waar ik eerder woonde voor achtduizend euro heb verkocht. Oppervlakte: 240 vierkante meter. Parketvloer. Uitzicht op een heuvel.

Ondertussen doet de werkster de was, de tuinman de tuin en een klusjesman het resterende schilderwerk.

“Die kosten zeker niks?” wordt wel eens gevraagd.

“Ik denk dat we zo'n vier keer het minimumloon betalen”, zeg ik dan.

Want het blijft knagen zolang er geen Zuid-Afrikaanse inburgeringscursus bestaat die me van mijn calvinisme bevrijdt.

Bart.luirink@niza.nl

Aan dit nummer werkten mee: Nawaal Deane, Heather Dugmore, Ellen Elmendorp, Elles van Gelder, Richard Hengeveld, Nadine Hutton, Ena Jansen, Aggie Langedijk,

Tendai Maphosa, Prudence Mbewu, Tsvangiray Mukwazi, Astrid Nieland, Marleen Noordergraaf, Henk Rossouw, Geert Snoeijer, Marja Vuijsje, Lori Waselchuk,

Ken Wiwa, Obed Zilwa
Vormgeving: Van Rosmalen & Schenk, Amsterdam
Druk: Thieme MediaCentra, Nijmegen

Fotobureau: i-Afrika, Kaapstad
e-mail: iafrika.photo@iafrica.com
Abonnementen: € 20,65 per kalenderjaar (Europa: € 26,85; buiten Europa: € 30,95).
Aanmelding op het redactie-

adres. Betaling na ontvangst van de acceptgiro.
Abonnementen worden op 1 januari automatisch verlengd, tenzij schriftelijk is opgezegd vóór 1 december.

Adreswijzigingen: uitsluitend schriftelijk.
ISSN: 1386-4297



Op 6 januari maakte Nelson Mandela bekend dat zijn zoon Makgotho (54) aan aids was overleden. Sinds zijn pensionering in 1999 speelt de oud-president een prominente rol in het afbreken van taboes en vooroordelen rond de ziekte. Het inspireerde de Zuid-Afrikaanse kunstenaar M.A. Blanchard tot bovenstaand werk.

30

jaar geleden:

Angola en Mozambique werden onafhankelijk van het Portugese bestuur.

Zwarte bladzijde op internet

Nederland geeft zo'n 250.000 euro steun aan het boekstaven van de slavengeschiedenis in de Kaap. Het betreft documenten uit de periode van de overheersing door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en het begin van de Britse heerschappij vanaf 1838. In het kader van een in maart 2004 getekend akkoord gaan zes onderzoekers deze documenten rangschikken en toegankelijk maken. De informatie, die te zijner tijd ook op het Internet te vinden zal zijn, moet het nabestaanden gemakkelijker maken om herkomst en familielijnen vast te stellen. Het project gaat vijftien maanden duren.



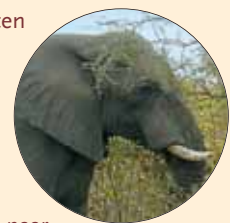
Een Nigeriaanse filmposter uit de expositie over Het Kwaad, nog tot september in het Tropenmuseum, Amsterdam.

Eilanden vrezan oceaan

Mauritius – Het waterniveau rond de eilanden in zuidelijk Afrika zal deze eeuw met bijna een meter stijgen. Het is een direct gevolg van *global warming*. Dat werd bekend tijdens een conferentie over klimaatverandering en zeeniveau die half januari op Mauritius werd gehouden. Mede onder invloed van de tsunami-ramp won het beraad nog aan betekenis. De Comoren, Mauritius, Madagaskar en de Seychellen liggen nog niet in de gevarezone maar over de noodzaak van afspraken, zoals de geïndustrialiseerde landen die in het Kyoto Akkoord hebben vastgelegd, waren de veertig deelnemende landen het eens.

Vrij baan voor olifanten...

Angola – Een strook van 150 bij 10 kilometer in het zuidoosten van Angola zal met steun van de Verenigde Naties mijnenvrij worden gemaakt. Zo hoopt het land grote kuddes olifanten terug te lokken naar traditionele migratieroutes. Om de ruim 2200 mijnenvelden te ontwijken, zijn zeker 120.000 olifanten uitgeweken naar het noorden van Botswana. Het resultaat is een te grote druk op de natuurlijke omgeving. Als er geen uitwegen worden gecreëerd, zullen tienduizenden olifanten moeten worden afgeschoten. Het project maakt deel uit van het initiatief om een grensoverschrijdend natuurservaat te creëren dat zich uitstrekt over delen van Angola, Zambia, Botswana en Namibië. Ook helpt het Angola om het land na tientallen jaren burgeroorlog weer op de toeristische kaart te zetten. (bron: www.afrikanieuws.nl)



... en voor de markt

De EU lijkt meer geïnteresseerd in handel en ontwikkeling dan in het tegengaan van de zelfverrijking van de Angolese elite, vermoedt *Southscan*, een nieuwsbrief over zui-



Op auditie

delijk Afrika. Onlangs 'ontdooiden' Zwitserse banken de rekeningen van president Dos Santos. Ook van het voornemen om diens favoriete wapenleverancier Pierre Falcone te vervolgen, heeft Zwitserland inmiddels afgezien. Waren het obstakels voor het vrije handelsverkeer en investeringen?

Angola verwacht dit jaar een economische groei van 16%. Het overheidsbudget concentreert zich op constructie, zoals de aanleg van nieuwe (spoor)wegen, het bouwen van een beurs en herstel van de kuststrook bij Luanda. Met de beschikbare budgetten voor onderwijs, gezondheidszorg en voorzieningen op het gebied van hygiëne kan nog geen begin worden gemaakt met de strijd tegen armoede, denken deskundigen. Ook een Chinese lening van 2 miljard dollar, die het land terugbetaalt in olie, zal worden aangewend voor de verdere ontwikkeling van de infrastructuur.

De Nederlandse export naar Angola nam in 2003 toe tot 400 miljoen euro. Ter vergelijking: naar landen als Zuid-Afrika en Nigeria stroomt jaarlijks 800 miljoen euro, naar Botswana 16 miljoen. 'Angola doet er weer toe', schrijft NiZA in een brief aan de Tweede Kamer. Vooral machineonderdelen en vervoersmiddelen worden verhandeld. Maar Angola ontbreekt in de overheidsnotitie 'Afrika en Handel' waarin wordt aangegeven hoe ondernemingen kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van landen op het continent.

Afrikaanse lesbiennes verenigd

Namibië – Lesbiennes uit veertien landen hebben zich onlangs tijdens een bijeenkomst in de Namibische hoofdstad Windhoek georganiseerd in de *Coalition of African Lesbians*. Het netwerk wil de zichtbaarheid van Afrikaanse lesbiennes vergroten en strijdt voor gelijke rechten. In veel Afrikaanse landen is homoseksualiteit verboden. Lesbiennes worden trouwens niet in alle gevallen expliciet genoemd in homofobische wetgeving. Dat komt omdat de ►



Johannesburg, januari 2005. In de Dance Factory, een theater in het culturele centrum van Johannesburg, doen tientallen jongeren auditie. Dankzij financiële steun van de Nederlandse ambassade worden jaarlijks veertig jongens en meisjes in staat gesteld om een dansopleiding te volgen. Het project wordt, voor het derde achtereenvolgende jaar, uitgevoerd in samenwerking met trainers van de gezelschappen Moving into Dance en Jazzart.

FOTO: ELLEN ELMENDORP

15

jaar geleden:

Nelson Mandela
na 27 jaar
gevangenschap
vrijgelaten.

Nederland stuurt aidsambassadeur weg

De werkzaamheden van aidsambassadeur Laetitia van den Assum worden geïntegreerd in een andere topfunctie op het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Daarmee komt een vroegtijdig einde aan deze positie. Nog geen jaar geleden werd het ambassadeurschap ingesteld met het doel zowel buiten als binnen het ministerie een 'blijvende grotere aandacht voor hiv/aids' te bewerkstelligen. Sindsdien timmerde Van den Assum aan de weg tijdens een aanzienlijk aantal internationale ontmoetingen, in media-optredens en tijdens

bezoeken aan zuidelijk Afrika. Tot haar benoeming was Van den Assum ambassadeur in Pretoria. D66-kamerlid Lousewiese van der Laan heeft de ministers Bot en Hoogervorst inmiddels gevraagd of de functie verdwijnt. Ook wil ze weten of duidelijk is 'welk signaal over het belang van aidsbestrijding hiermee wordt uitgezonden.' Eind februari waren de vragen nog niet beantwoord. Van den Assum zelf wil geen commentaar geven. Wel staat vast dat ze binnenkort een sabbatical neemt.



Kabelo Sello Duiker (1974-2005)

Op 19 januari j.l. maakte de Zuid-Afrikaanse schrijver Kabelo Sello Duiker een einde aan zijn leven. Zijn roman *The Quiet Violence of Dreams* leverde hem een nominatie voor de *Impac Dublin Literary Award* op. Eerder won hij met *Thirty Cents*, over straatkinderen in Kaapstad, de Zuid-Afrikaanse Herman Charles Bosman Prijs. Van september 2003 tot februari 2004 was Duiker *writer in residence* in Wassenaar; twee keer (in 2003 en 2004) nam hij deel aan het Haagse Winternachten Festival. Nederlandse vrienden reageerden geschokt op zijn dood. Adriaan van Dis, die in het kader van Winternachten met Duiker door Indonesië reisde: 'Hij was een vrolijke, gezellige man. Maar je voelde dat er achter die pret somberheid en twijfel schuilgingen. Hij was erg gewild in Indonesië. Dat trof me. Het is een preutse moslimsamenleving maar veel jongeren waren geïnte-

resseerd in de thema's van zijn boeken: zelfkant, homoseksualiteit. Er werd veel van hem verwacht.' Robert Dorsman, die *The quiet Violence of Dreams* vertaalde (vorig jaar bij uitgeverij De Geus verschenen als *Het stille geweld van dromen*), roemde vorig jaar op de Zuid-Afrikaanse literatuursite *litnet.co.za* Duikers 'explosieve talent'. 'Met een fileermes legt hij het nieuwe Zuid-Afrika bloot. Hij stuit daarbij op gevoelige zenuwen. Hij bekijkt zijn land door een microscopisch oog en toont hoe de verhoudingen liggen. Dat doet hij zonder de ballast waarmee Brink, Coetzee en Gordimer het moeten stellen. Zij zijn de onderhorigen van de geschiedenis. Duiker laat het begraven van de doden aan de doden over.' In een recent essay oordeelde de schrijver inmiddels milder over post-apartheid Zuid-Afrika: 'Misschien klink ik wat te optimistisch maar de dingen hier zijn niet zo slecht



FOTO: RAYMOND PRESTON

als de rest van de wereld vermoedt.' Volgens zijn Zuid-Afrikaanse uitgever Annari van der Merwe was Kabelo ('gave', 'geschenk' in het Xhosa) niet meer opgewassen tegen de anti-depressiva, die 'zijn artistieke creativiteit en levensvreugde ondermijnden'. "Als hij ergens slecht in was, dan was het in zichzelf tegen het leven beschermen", aldus van der Merwe. (Zie ook pagina 50)

opstellers van de (post)koloniale wetgeving zich, geheel volgens het Victoriaanse denken, de damesliefde niet konden voorstellen. Een van de oprichters van het netwerk, Fanny Ann Eddy uit Sierra Leone, werd kort na de conferentie in het kantoor van haar organisatie in Freetown vermoord. De politie heeft inmiddels vastgesteld dat het een wraakactie was waaraan geen homofobische motieven ten grondslag lagen. (Bron: *Sister Namibia Magazine*)

Succes in strijd tegen vrouwenbesnijdenis

Tanzania – Volgens oprichters van een coalitie van organisaties die strijdt tegen vrouwenbesnijdenis, hebben in de afgelopen maanden honderden Ngaribas (traditionele besnijders) hun praktijk opgegeven. Hellen Kijo-Bisima, coördinator van de coalitie, vertelt dat minstens 300 Ngaribas hun (scheer)messen hebben ingeleverd bij de dorpsautoriteiten. Sommigen sloten zich zelfs aan bij de campagne voor een verbod van vrouwenbesnijdenis. Volgens Kijo-Bisima groeit ook de weerstand onder kerkleiders en politici. "Maar het belangrijkste is dat ouders zich tegen de besnijdenis van hun dochters beginnen te keren." De officiële lancering van de coalitie viel begin februari samen met de *International Day on Zero Tolerance to FGM (female genital mutilation)*. Ondanks de eerste successen komt de praktijk nog veelvuldig voor. Verschillende onderzoeken hebben vastgesteld dat zeker achttien procent van de Tanzaniaanse vrouwen besneden is. In sommige delen van het land zouden zelfs alle vrouwen het ritueel moeten ondergaan. Volgens Kijo-Bisima waren niet-besneden vrouwen van de Masai en de Kurya in het noorden van Tanzania en de Rangi en Nyaturu in de centrale regio veelvuldig onderwerp van publieke spot. "Ze werden beschouwd als *outcasts* en vies", aldus Kijo-Bisima. (Bron: IRIN)

Over lychees en kokosnoten

Na de apartheid de integratie. Maar wie al te enthousiast de kleurgrens passeert, krijgt in Zuid-Afrika al snel een label opgeplakt. Men is *lychee* dan wel *kokosnoot*. Zondagskrant *City Press* legde haar overwegend zwarte lezerskring onlangs de verschillen uit. Welnu, een lychee is een blanke met een zwart hart. Hij draagt een gedeukt hoedje en *all star*-gympen. Hij heeft dreadlocks en luistert naar Bob Marley. Hij gaat bij voorkeur met zwarten uit, spreekt een zwarte taal en houdt van lawaai. En als de familie van de zwarte geliefde op bezoek komt, vindt hij het niet erg als deze pas na een week vertrekt. De kokosnoot

is zijn spiegelbeeld: een zwarte met een blank hart. Ze eet sushi of pasta. Ze gebruikt liever haar Engelse voornaam dan haar Afrikaanse.

Vermoedelijk kan ze die ook niet meer uitspreken. Ze droomt in het Engels. Ze gaat uit met blanken en belt de familie voordat ze langskomt.



50 jaar geleden: **Het ANC stelt zijn Freedom Charter samen: 'Zuid-Afrika behoort aan allen die er wonen, zwart en blank.'**



'Waar ligt het noorden in Zuid-Afrika?'

Zuid-Afrika *boomt*. Nergens ter wereld groeit het toerisme zo snel als daar. Hoe *breed* de belangstelling is, kan worden afgeleid uit de vragen die de Zuid-Afrikaanse 'VVV' krijgt toegemailed. Een selectie (met de teruggemailed antwoorden):

Vraag: 'Zie je er in de straten olifanten lopen?' [USA]

Antwoord: 'Ligt eraan hoeveel je gedronken hebt.'

Vraag: 'Als ik van Durban naar Kaapstad wil lopen, kan ik dan de spoorrails volgen?' [ZWEDEN]

Antwoord: 'Jazeker, het is maar tweeduizend kilometer. Wel genoeg water meenemen...'

Vraag: 'Zijn er geldautomaten in Zuid-Afrika? Zo ja, kunt u me dan vertellen waar ik ze in Johannesburg, Kaapstad, Knysna en Jeffrey's Bay kan vinden?' [ENGELAND]

Antwoord: '... en wanneer ging uw laatste slaaf dood?'

Vraag: 'Mag je bestek invoeren?' [ENGELAND]

Antwoord: 'Waarom? Eet met je vingers, net als wij.'

Vraag: 'Viert u Kerstmis in Zuid-Afrika?' [FRANKRIJK]

Antwoord: 'Ja, maar alleen met Kerstmis.'



Babe magnets

De Youth League, de jeugdbeweging van het ANC, bestaat 60 jaar. De organisatie speelde een grote rol in de strijd tegen de apartheid en bracht legendarische leiders als Nelson Mandela en Oliver Tambo voort. De idealen waren bevlogen: vrijheid en gelijkheid.

Na zoveel jaren heeft de organisatie nog niets aan betekenis ingeboet, schrijft ze op haar website. Toch lijken de doelstellingen aangepast. Vooral de *life style*-sectie van de site getuigt daarvan. Onder *trends* worden *Lacoste golfshirts* (sic!) en de laatste BMW M3 aangeprezen als *hottest items for this summer*. Bovendien zouden dat *babe magnets* van de eerste orde zijn... En lekker eten doe je in *hot spot* Moyo's, hartje Johannesburg. Een beetje cocktail doet er tien euro. A luta continua! (www.anc.org.za/youth/lifestyle.htm)

25 jaar geleden: Rhodesië wordt onafhankelijk. Voortaan heet het land Zimbabwe.

ONDERSCHEIDEN

Allan Boesak kreeg half december The Order of the Disa uitgereikt. Hij kreeg deze hoge onderscheiding van de Westkaap provincie voor zijn rol in de strijd tegen apartheid. Kort erna verleende Mbeki de dominee, die gevangenzat na schuldig te zijn bevonden aan fraude, gratie.



BENOEMD

Drs. Caroline van Dullemen (46) volgt in april oud-ambassadeur Coen Stork (76) op als voorzitter van het bestuur van NIZA. Van Dullemen is psycho-socioloog. Ze werkte lange tijd als journalist voor *NRC Handelsblad* en *De Anti-Apartheidskrant* en publiceerde twee boeken, waaronder *De sterkste thuis*, over opgroeien met een zieke ouder. In de jaren negentig werkte van Dullemen als secretaris voor de Nationale Adviesraad voor de Ontwikkelings-samenwerking. Van 2000 tot 2004 was ze directeur van het Wetenschappelijk Bureau van Groen Links. Vorig jaar richtte zij de Nederlandse tak van 'World Granny' op, een organisatie die zich wereldwijd inzet voor ouderen. Stork werd in 1994 na een diplomatieke carrière voorzitter van het Instituut voor Zuidelijk Afrika (IZA), de voorloper van het NIZA.



OVERLEDEN

In december 2004 stierf Anthony Sampson (78). De Engelse journalist was in de jaren zeventig hoofdredacteur van het spraakmakende zwarte Zuid-Afrikaanse weekblad *Drum*. Hij schreef onder andere boeken over het internationale bankwezen (*The Seven Sisters*) en Engeland (*Anatomy of England*) en publiceerde in de jaren negentig een biografie over Nelson Mandela.



Eenbenig voetbalteam



De Red and Blue Defenders uit Luena, Angola.

FOTO: IRIN

President Robert Mugabe arriveert
in het Rufaro Stadion, Harare



Applaus

Voorvechter van Afrikaanse zelfbeschikking

MARIEKE VAN TWILLERT / FOTO'S: TSVANGIRAYI MUKWAZHI

Hij zit in de topdrie van Grootste

Afrikanen Aller Tijden. De omstreden president van Zimbabwe Robert

Mugabe geniet de steun van veel

Afrikanen wereldwijd. Waar is die sympathie op gebaseerd?

Robert Gabriel Mugabe, 81 jaar oud en al 25 jaar de machtigste man van Zimbabwe, hoeft volgens de lezers van *New African Magazine* slechts de voormalige presidenten Nelson Mandela en Kwame Nkrumah (Ghana) voor zich te dulden op de ranglijst van Grootste Afrikanen Aller Tijden. Julius Nyerere, grondlegger van Tanzania, is vierde. Brons met een gouden randje heet dat. De lezers en redactie van het blad (oplage 30.000), dat wordt uitgegeven in Londen, staan niet alleen in hun soms onverholen bewondering voor Mugabe. Het Black United Front, de Britse tak van een internationale beweging van zwarte activisten, reageerde instemmend bij monde van secretaris-generaal Esther Stanford: "Het laat zien dat de zwarte gemeenschap in staat is een revolutionaire leider te herkennen, een man die opkomt voor Afrikaanse zelfbeschikking." Opmerkelijk veel Afrikanen wereldwijd steunen Mugabe. Hij krijgt zelfs applaus van tweederde van de VN-Veiligheidsraad als hij die toespreekt, zoals afgelopen september. Waar komt die sympathie vandaan? Is de op-twee-na-grootste Afrikaan niet dezelfde man die verantwoordelijk is voor de rampspoed in het huidige Zimbabwe?

Zimbabwean Duncan Mbonjani is een chemisch ingenieur die sinds een aantal jaar in Nederland woont. Hij stuurt drie volgeschreven A4'tjes op de vraag waarom Mugabe wordt gesteund, want de kwestie is niet zo simpel als het lijkt. "De Zimbabwe-kwestie, zij het dan vooral de terugvordering van het land, heeft Afrikanen zowel in Afrika als in de diaspora een gevoel van waardigheid en zekerheid gegeven", vindt Mbonjani. "Het is kennelijk mogelijk om een historisch onrecht ongedaan te maken. Het is kennelijk mogelijk zelf te bepalen met wie je handelsverdragen sluit of vriendschappen aangaat." Het is volgens Mbonjani helder waarom Afrikanen in het algemeen en Afrikaanse leiders in het bijzonder Mugabe bijstaan. Wat voor rechten er in Zimbabwe ook geschonden mogen zijn, dat zal op de lange termijn weer goed worden gemaakt – en dat weten zij." In het kort zegt Mbonjani: "Democratie en mensenrechten begin-

nen bij de controle over de eigen bronnen. In Zimbabwe's geval is dat land. Afrikanen en Afrikaanse leiders kennen die realiteit." De schending van mensenrechten in Zimbabwe is dan ook niet het grootste probleem, stelt hij. "Het gaat om de landkwestie en om de verwerving van land in Zimbabwe. Niet alleen Afrikaanse leiders, ook andere wereldleiders die niet zijn verblind, kennen de feiten van de landkwestie. Zij beseffen dat dit een van de twee pijlers is van de werkelijke twist tussen Zimbabwe en Groot-Brittannië." De rancune tussen de voormalige koloniale macht en Zimbabwe wordt over en weer gevoed, waarbij een soms aanmatigende houding van de Britten de relaties geen goed doet. De Britse staatssecretaris van buitenlandse zaken Chris Mullin noemde Mugabe's regime afgelopen december 'zeer verrot'. In het Hogerhuis informeerde een der lords afgelopen januari naar de mogelijkheid om Mugabe ▶



Stratjongen in Harare

voor Mugabe

zijn ridderorde (sinds 1994) af te nemen. Andersom staat Mugabe's verkiezingscampagne volledig in het teken van anti-Blair-sentimenten.

Gewoon dom

Afrikaanse leiders hebben zich voortdurend passief opgesteld bij het veroordelen van de misstanden in Zimbabwe. De Zuid-Afrikaanse president Thabo Mbeki is het meest in het oogspringende voorbeeld. Hij zegt al lange tijd bezig te zijn met 'stille diplomatie' ten aanzien van Zimbabwe. Zijn Ugandese collega Yoweri Museveni betoont hardop zijn steun aan Mugabe. Hij steunt de bezetting van de witte boerderijen in Zimbabwe. "In Uganda hebben we hetzelfde probleem, ook al veroorzaakt door de Britten." Hij waarschuwt de Zimbabwaanse oppositie kort geleden: "Als ik naar de mensen luister die president Mugabe demoniseren, dan zeg ik: je kunt niet een leider van de bevrijdingsstrijd demoniseren en tegelijk onze steun verwachten. Dan ben je gewoon dom."

"Afrikaanse leiders als Mbeki en Museveni steunen Mugabe om redenen die ze omschrijven als Afrikaanse broederschap", zegt een Zimbabwaanse politiek commentator. "Maar in feite verwachten ze wederkerige steun wanneer ze zelf in een dergelijke situatie terecht komen." Deze voormalig hoogste ambtenaar van een ministerie wenst anoniem te blijven in verband met zijn veiligheid. Hij is een aantal jaar geleden met Mugabe in conflict gekomen omdat hij niet wilde meewerken aan sommige maatregelen.



De Keniaanse – witte – journalist Aidan Hartley merkte vorig jaar in *The Spectator* op dat Mugabe met name goed ligt bij de zwarte middenklasse. Hartley zag dat onder meer in zijn vriendenkring, waar voormalige 'kameraden' en inmiddels vertegenwoordigers van de zwarte middenklasse Mugabe een held vinden. Een

van zijn vrienden, een Zambiaan, verklaart ronduit "Mugabe is Shaka Zulu." Nu is de vergelijking met de legendarische Zulu-koning misschien wat gezocht. De *impi's* (krijgers) van Shaka vochten twee eeuwen geleden met speren tegen de kanonnen en wapens van de Boeren en Engelsen. Maar het verzet van de Afri-

Hoe zat het ook alweer: de scheve verdeling van het land

Ten tijde van Zimbabwe's onafhankelijkheid in 1980 bezaten de grote blanke boeren 78 procent van de vruchtbaarste landbouwgronden. Driekwart van het land dat was toegewezen aan kleine zwarte boeren behoorde tot de schraalste landbouwgronden. In de Lancaster House-overeenkomst, dat de machtsoverdracht van de Engelsen aan de Zimbabwaanse vrijheidsstrijders regelde, werden afspraken gemaakt over het

ongedaan maken van deze scheve verdeling. Onteigening werd verboden en herverdeling kon alleen plaats hebben op vrijwillige basis (*willing buyer, willing seller*). Engeland stond garant voor de kosten van de herverdeling en heeft tussen 1981 en 1985 een bedrag van 47 miljoen pond overgemaakt. De Zimbabwaanse overheid blijkt dat geld in de praktijk niet te hebben besteed aan landhervormingen. Slechts een handvol

witte boeren verkocht hun boerderij (overigens tegen hoge prijzen). Na 1990 vervielen de beperkende bepalingen uit overeenkomst. Niettemin was landhervorming tot ver in de jaren negentig geen speerpunt van Mugabe's beleid. De commerciële blanke boerderijen genereerden zowel buitenlandse valuta als werkgelegenheid en binnenlandse stabiliteit; dat was lange tijd belangrijker voor Mugabe. Dat veranderde

pas in 2000, toen Mugabe het referendum over de hervorming van de grondwet verloor. De paar boerderijen die tot dan toe wél waren onteigend, kwamen in handen van de Zanu-PF-elite, die er niet altijd productief mee omging. Dat was reden voor de Britse regering om het ter beschikking stellen van fondsen te staken. Een 'normale' verdeling van land was gedoemd te mislukken.

Two armed Zimbabwean police tell an unidentified young boy to keep his distance from President Robert Mugabe during the presidents tour of the Zimbabwe agriculture show in Harare, Thursday, August, 25, 2004.

kaanse heerser Shaka tegen de westerse mogendheden, al was dat woord toen niet bekend, sluit aan bij Mugabe's presentatie van zichzelf.

Uniek

Het verdrijven van de witte boeren van de vruchtbaarste delen van het land is een belangrijke reden voor Mugabe's populariteit. Bovendien heeft Mugabe het gewaagd om in verzet te komen tegen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. "In de ogen van niet-westerlingen is dat een verdienste, ook al ligt de natie in puin", constateert Hartley. "Mugabe heeft inderdaad iets unieks gedaan, door in opstand te komen tegen het Westen. Het Westen heeft tevergeefs geprobeerd zijn gezag te ondermijnen en daarom zien de Afrikaanse leiders hem als een held", zegt de Zimbabweaanse commentator. De senioriteit van Mugabe speelt wellicht een bescheiden bijrol bij zijn populariteit. In Afrika worden ouderen over het algemeen meer gerespecteerd dan in het Westen. In ieder geval is zijn levenservaring van belang. Mugabe en andere oudere leiders van de Zanu-PF die Zimbabwe naar onafhankelijkheid hebben geleid, benadrukken graag hun eigen verdiensten. De vijf bevrijdingsbewegingen van zuidelijk Afrika (het Zuid-Afrikaanse ANC, Angola's MPLA, Namibië's Swapo, Mozambique's Frelimo en Zimbabwe's ZANU-PF) komen herhaaldelijk bijeen om hun imago in stand te houden. Dit gebeurt sinds februari 2000, de eruptie van Zimbabwe's crisis. De bijeenkomsten zijn meestal besloten, zonder aanwezigheid van de pers. Afgelopen najaar kwamen de vijf bevrijdingsbewegingen samen in Johannesburg voor een vierdaags seminar over 'vrede en democratie'.

Niet te onderschatten, ten slotte, is de evidente en strijdlustige uitstraling van Mugabe. "Mugabe is een charismatische leider en een goede spreker die zijn verbale overredingskracht ten volle gebruikt", erkent de Zimbabweaanse commentator. "Maar", zegt hij, "de waarheid is dat Mugabe een slimme dictator is, die retoriek gebruikt om Zimbabweanen en Afrikanen te misleiden. Ik ben ervan overtuigd dat de geschiedenis dat alles zal bewijzen, wanneer alle intimidatie en martelingen openbaar worden." ●

De enige uitweg

TENDAI MAPHOSA

Het zal ook wel weer niet, dacht ik bij mezelf, nog geen half uur thuis en ik word alweer herinnerd aan de problemen hier in Zimbabwe. Terug uit het buitenland kreeg ik laatst een lift vanaf het internationale vliegveld van Harare. Heeft het nog geregend van de week, wilde ik weten van de chauffeur – laat ik hem John Dube noemen. "Geen druppel", kreeg ik ten antwoord. "Het is erg, my brother, dat wordt weer een droogte dit jaar en we hebben net alle voedselhulp de deur gewezen. Dat gaat ons niet meevallen." Dube had nog meer op zijn lever. "Kijk", zei hij, "het probleem hier is dat politici nooit honger hebben en daarom kan het ze niks schelen." Ik vroeg hem waarom hij dacht dat de regering, onder het motto dat Zimbabwe dankzij de vorige oogst beschikt over een buffervoorraad, de voedseldistributie van hulporganisaties had stopgezet. "Nogal wiedes", zei hij, "er zijn dit jaar verkiezingen en ze willen de wereld laten zien dat de mislukte landhervorming heeft gewerkt, wat een grote leugen is."

Waarom zou de regering liegen als daardoor haar onderdanen zullen hongeren, wierp ik tegen. Dube keek mij aan of ik van achter de maan ben. "Je weet vandaag de dag nooit met wie je praat, overal zijn informanten en geheime agenten, maar jou vertrouw ik wel. Het is allemaal om te zorgen dat Mugabe aan de macht kan blijven." Dube legde me geduldig uit dat nu de hulporganisaties geen voedsel meer uitdelen, de overheid – inmiddels druk bezig maïs uit Zuid-Afrika in te voeren – zelf de uitdeling ter hand gaat nemen. "Maar met een addertje onder het gras", zei hij. "Wie geen lidmaatschapskaart van de Zanu-PF kan laten zien, krijgt niets. Zij zullen zeggen dat het voedsel van de partij komt, in plaats van naar waarheid dat het met ons belastinggeld is gekocht." "Maar de verkiezingen komen eraan en wij zullen Mugabe laten zien hoe zat wij hem en zijn bewind zijn!" vervolgde hij krachtig. Tja, zo is het al vaak gegaan en toch wint Mugabe elke keer. "Ja, hij wint steeds, maar alleen dankzij fraude. Hij gaat de zaak vast weér flessen, maar de steden zijn in handen van de oppositie. Onder de plattelandsbevolking wordt evenveel geleden als daar, dus van die kant kan hij nog voor verrassingen komen te staan." Een optimist, deze Dube, dacht ik toen hij mij thuis afzette.

Er zijn Zimbabweanen die alle hoop op welke politieke verandering dan ook hebben opgegeven en die al hun energie steken in het overleven. Dube vertegenwoordigt diegenen die vermald worden door de instortende economie en ook nog moeten vrezen voor de meedogenloze reactie van de regering op kritiek. Als enige uitweg uit de malaise zien zij verkiezingen – terwijl de zittende regeringspartij daarmee altijd knoeit. Ten einde raad zijn al een geschatte drie van de twaalf miljoen Zimbabweanen op zoek gegaan naar een beter leven in landen zoals Zuid-Afrika, Botswana en Engeland, waar sommige hoogopgeleide landverhuizers ongeschoold werk moeten verrichten. De achtergebleven familieleden weten dat zij boffen, want zij krijgen zo wat geld toegestuurd. Mugabe drijft de spot met de vertrekkers, terwijl zijn eigen overheid hen aanspoort hun geld via de officiële kanalen naar huis te sturen, in plaats van via de parallelle markt waar de wisselkoers veel beter is.

Hoe de verkiezingen van 31 maart ook aflopen, als de internationale gemeenschap ze niet als 'free and fair' bestempelt, zullen de Zimbabweanen – en hun leiders – in de verdomhoek blijven zitten. En dan zullen er nog meer het land verlaten, op zoek naar graziger weiden.

Tendai Maphosa is de schuilnaam van een Zimbabweaanse journalist die om veiligheidsredenen anoniem wenst te blijven.

Joyce Mujuru eerste vrouwelijke vice-president



De machtigste vrouw van Zimbabwe

MARNIX DE BRUYNE

Tot veler verrassing werd Joyce Mujuru in december vice-president van Zimbabwe. Ze kreeg de zegen van president Mugabe, die ze straks best wil opvolgen. Ze lijkt de ideale compromiskandidaat.

Joyce Mujuru (49) kan als voorbeeld dienen voor alle WAO'ers. In 1996 werd ze voor 55 procent gehandicapt verklaard, als gevolg van het zware leven als guerrillero, maar toch heeft ze het ver geschopt: met overweldigende meerderheid koos de regerende Zanu-PF haar in december tot vice-president, zonder dat haar handicaps (of anders haar vrouwzijn of lage opleiding) enig beletsel vormden.

Maar niets is wat het lijkt. Mujuru is destijds afgekeurd om in aanmerking te komen voor een uitkering van 389.472 Zimbabweaanse dollars, destijds nog bijna 35.000 Amerikaanse dollars waard. De omstreden dokter Chenjerai 'Hitler' Hunzvi, de inmiddels overleden leider van de oorlogsveteranen, gaf persoonlijk de medische verklaring af. 'Verlies van eetlust' zou een van Mujuru's kwalen zijn – waar ze gezien haar molligheid gelukkig van genezen lijkt.

Dat zoveel afgevaardigden van de Zanu-PF achter Mujuru stonden, is evenzeer bedrieglijk. Haar kandidatuur namens de Vrouwenliga was vooral bedoeld om parlementsvoorzitter Emmerson Mnangagwa voorgoed op een zijspoor te zetten. Lange tijd werd deze gezien als kroonprins

van Mugabe, maar zijn ambities werden te groot en hij heeft vrienden wier steun in zijn nadeel heeft gewerkt. Onder hen de beruchte informatieminister Jonathan Moyo, inmiddels uit het partijbestuur gezet.

De kersverse vice-president dankte haar benoeming ook aan haar echtgenoot, oud-legerleider Solomon Mujuru. Algemeen wordt aangenomen dat hij via haar wil 'meeregeren'. Hij is wellicht de grootste tegenstander van

Moyo en Mnangagwa en voerde eind vorig jaar actief campagne voor zijn vrouw. Zijn invloed op Mugabe is groot. De president heeft namelijk veel aan hem te danken: toen de vrij onbekende Mugabe in 1975 uit een Rhodesische gevangenis kwam, was het Solomon Mujuru die de andere Zanu-kopstukken van Mugabes leiderschapskwaliteiten overtuigde.

Vrouwenzaken

Het zou Joyce Mujuru tekort doen om te beweren dat ze haar opkomst alleen aan haar echtgenoot dankt. Daarvoor heeft ze te veel eigen verdiensten. Joyce Mujuru werd in 1955 geboren als vijfde van tien kinderen in een plattelandsdorp in Mount Darwin, het district dat ze nog altijd in

het parlement vertegenwoordigt. Op haar achttiende verliet ze de middelbare school om zich in Zambia aan te sluiten bij de Zanla, de militaire vleugel van Zanu. Haar guerrillanaam werd Teurai Ropa, 'Vergiet bloed'. Ze maakte die naam waar door in 1974 een helikopter met Rhodesische soldaten uit de lucht te schieten. In 1975 verhuisde ze naar Mozambique, waar ze in 1976 commandant werd van het Chimoio-kamp, het grootste guerrilla- en vluchtelingenkamp in dat land. In dat jaar trouwde ze met Solomon Mujuru.

Bij de onafhankelijkheid in 1980 werd ze minister van jeugd en sport en het jongste kabinetslid. Sindsdien is ze altijd minister gebleven, maar steeds met relatief lichte portefeuilles. Als verantwoordelijke voor vrouwenzaken in de jaren tachtig, hamerde ze erop dat vrouwen moeten doorleren, "zodat ze voor zichzelf kunnen zorgen", zoals ze in 1986 werd geciteerd in het boek *The woman of Zimbabwe* van de Duitse auteur Ruth Weiss. Zelf was ze er een voorbeeld van: ze werd minister met slechts twee jaar middelbare school, maar haalde in de avonduren haar 'O-level' (havo-diploma) en andere certificaten.

Tot eind vorig jaar was Mujuru minister van Waterzaken. Ze toonde zich een toegankelijke, vlotte minister, die zich niet te goed voelde om zich te vertonen bij de aftrap van kleinere ontwikkelingsprojecten. Wel kwamen in die tijd schandaaltjes aan het licht op haar departement: belangrijke partijleden maakten gratis gebruik van de staatstractoren of lieten gratis putten slaan op hun land. Het heeft haar nooit grote problemen bezorgd. Dat komt mede omdat Joyce Mujuru altijd een loyaal partijlid was.

Ze is verklaard voorstander van het gewelddadige landhervormingsprogramma van de regering-Mugabe. Niet vreemd, wellicht, voor wie weet dat de Mujuru's leven op een van een blanke boer 'afgepakt' landgoed van ruim veertienduizend hectare. In februari 2000 riep ze de landbezitters op "de met bloed doordrenkte T-shirts van de blanke boeren en hun zwarte handlangers" te verzamelen. Toch heeft ze nooit het geweld tegen leden van de oppositiepartij MDC goedgepraat. In januari dit jaar deed Mujuru, gekleed in haar uniform van het Leger des Heils – waarvan ze actief en belijdend lid is – nog mee aan een gebedsbijeenkomst voor de aanstaande verkiezingen. "Dag en nacht moeten we bidden voor vrede, tolerantie en coëxistentie", zei ze bij die gelegenheid, een gebaar dat ook door sceptici is geprezen.

Voordelen

De grote vraag is of ze in 2008, het jaar waarin Mugabe opstapt, hem kan opvolgen als president. Tegenover de Zuid-Afrikaanse televisie heeft ze al laten weten bereid te zijn. Mugabe zelf suggereerde een verdere promotie door op de slotdag van het partijcongres retorisch te vragen: "Willen jullie dat het hierbij blijft?" Eind vorig jaar proefde Mujuru even van het ambt, toen ze Mugabe verving tijdens diens kerstvakantie in Maleisië. Een van haar daden was de slachtoffers van de tsunami hulp toe te zeggen. "Wij Zimbabwanen staan erom bekend de helpende hand te bieden in tijden van nood", zei ze bij die gelegenheid.

Dat ze nu vice-president is, biedt in de regio geen enkele garantie voor het presidentsschap. In Namibië, Zambia, Malawi en Mozambique zagen lang dienende vice-presidenten en premiers de afgelopen jaren tot hun afgrijzen dat ze werden gepasseerd toen aftredende presidenten een opvolger aanwezen. Maar Mujuru heeft twee voordelen. Haar echtgenoot geniet nog altijd veel steun in het leger. En haar eigen hondentrouw aan Mugabe maakt de kans dat ze hem later ter verantwoording roept voor corruptie of gepleegd geweld, erg klein •

President zet criticus land uit

De Botswanaanse president Festus Mogae heeft eind februari opdracht gegeven om politiek analist Kenneth Good het land uit te wijzen. Deze had zich in een artikel kritisch uitgelaten over de wijze waarop Mogae de weg bereidt voor zijn gedoodverfde opvolger, Ian Khama. Al tijdens de verkiezingscampagne eind vorig jaar rezen vermoedens dat Sir Seretse Khama, zoon van de eerste president van het onafhankelijke Botswana, al voor het beëindigen van de tweede regeerperiode van Mogae in het zadel zal worden geholpen.

Professor Kenneth Good reageerde woedend op het besluit tot uitzetting. "Botswana presenteert zich als een democratisch land, maar gedraagt zich anders. Mogae gaf me 48 uur om het land te verlaten maar Ian Smith (dictator van koloniaal Rhodesië, BL) gaf me in 1973 vijf dagen," aldus de wetenschapper, die tegen de beslissing in beroep ging. Volgens Good vormen Mogae en Khama, die in het huidige kabinet vice-president en minister van Defensie is, een tandem. "Ze gedragen zich niet als politici maar als managers. De een is zakelijk leider, de ander soldaat."

Hij stelt dat verschillende besluiten erop duiden dat de heren het niet zo nauw nemen met de democratische spelregels. Zo werd de aanbeveling van een adviesraad in de wind geslagen om een nieuwe universiteit in Selibi Phikwe te bouwen en niet in Serowe, waar Khama's achterban woont. Met Khama's beslissing om zijn broer Tshekedi zijn parlementszetel te laten erven, heeft hij, volgens Good, "alle bestaande democratische procedures in de wind geslagen." Volgens de analist past Khama's actie in een patroon. Zo besloot de minister van Defensie onlangs militair materieel aan te schaffen bij een bedrijf dat eigendom is van twee broers. En dat was, volgens Good, ook het geval bij de aanschaf van vervoermiddelen en brood. Landrovers van het leger zouden vervolgens weer zijn ingezet bij de verkiezingscampagne van de regeringspartij, de Botswana Democratische Partij (BDP). Ondertussen benoemde president Mogae in zijn kabinet een aantal partijkandidaten die bij de verkiezingen geen meerderheid haalden. Good vindt dat de president zodoende nalaat om jonge professionals, vakbondsvertegenwoordigers en etnische minderheden een stem in de regering te geven.

Dumelang Saleshando, woordvoerder van de oppositionele Botswana Congres Partij (BCP) en parlements lid, veroordeelt de uitzetting. "De wet geeft de regering de macht om kritische buitenlanders zo over de grens te zetten. Dat is primitief. Good is een onafhankelijke academicus die geen partij spaart. De democratie bloeit dankzij dit soort mensen."

(Bart Luirink)

(Bron: Business Day, Johannesburg)

met:

Farid Esack (1959) is als moslimtheoloog verbonden aan de Xavier University in Ohio. Hij groeide op in een arm islamitisch eenoudergezin in Kaapstad. Op zijn dertiende werd hij als anti-apartheidsactivist voor het eerst gevangengezet. Later werd hij de leider van Call of Islam, een progressieve moslimgroep die zich aansloot bij het verzet tegen de apartheid. Van 1997-2001 zat hij in de Zuid-Afrikaanse commissie ter bevordering van seksuele gelijkheid. Verder is hij betrokken bij initiatieven tegen hiv/aids en publiceerde hij diverse boeken over de islam.

“We moeten in onszelf blijven

MARJA VUIJSJE

Tijdens de apartheid zagen veel Nederlanders in Nelson Mandela een gevaarlijke terrorist. Inmiddels is Mandela met terugwerkende kracht tot held verklaard.

Moslimtheoloog Farid Esack put daaruit hoop. Moslims die protesteren tegen de islamhaat in Nederland worden nu nog gewantrouwd, maar zij zijn de helden van de toekomst.

Toen wij de afspraak voor dit interview maakten, deed u nogal lacherig over de aanhankelijkheidsbetuigingen waarop Zuid-Afrikanen in het buitenland worden getrakteerd.

Haha. Inderdaad. Als representant van het nieuwe Zuid-Afrika is het moeilijk te ontkomen aan een zekere mate van arrogantie. Na het verdwijnen van de apartheid zijn de Zuid-Afrikanen de lievelingen van de wereld geworden. We worden gezien als fijne mensen die allemaal zijn aangeraakt door de wijsheid van de grootste goedheiligman op aarde: Nelson Mandela. Slechts weinigen herinneren zich dat het ANC werd gezien als een gewelddadige organisatie en dat Mandela ook buiten Zuid-Afrika werd beschouwd als een gevaarlijke terrorist. Uit de manier waarop de Zuid-Afrikaanse geschiedenis is herschreven, kun je hoop putten voor hoe er in de toekomst wordt aangekeken tegen moslims die protesteren tegen de hardnekkige islamofobie die sinds 9/11 de kop op heeft gestoken in de westerse wereld. Maar voordat het zover is, moet er nog heel wat gebeuren.

Het beeld dat westerlingen hebben van de islam wordt gedomineerd door fundamentalistische moslims die hun vrouwen onderdrukken, homo's haten, niet-moslims en afvalligen naar het leven staan en zelfmoordaanslagen plegen. Dat beeld is zó sterk, dat ook vredelievende moslims die ijveren voor een islam waarin vrouwen, homoseksuelen en mensen van een ander geloof worden gerespecteerd, met wantrouwen worden benaderd. Net zoals er

in de donkerste dagen van apartheid geen onderscheid werd gemaakt tussen het ANC en organisaties zoals het PAC, die erop uit waren de overheersing door witte mannen te vervuilen voor die door zwarte mannen.

Na de geweldloze onttaking van het apartheidssysteem werd steeds meer de indruk gewekt dat op een enkeling na de hele wereld buiten Zuid-Afrika solidair was geweest met onze strijd. Dat geldt zeker voor de Nederlanders. Net zoals ze zich na de Tweede Wereldoorlog ten onrechte gingen gedragen alsof er massaal verzet tegen de jodenvervolging was geweest, voorzagen ze zichzelf begin jaren negentig van een zelfbeeld waarin ze altijd al de kant hadden gekozen van de verdrukte zwarten in Zuid-Afrika. In werkelijkheid waren het een paar kleine links georiënteerde groepen die vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw solidariteitsacties organiseerden, aangevuld met een handvol sociaal voelende christenen.

U hebt wel een duidelijk beeld van de Nederlanders.

In Nederland ben ik vaak geweest. Ik heb er een tijdje gewerkt en ik heb er veel goede vrienden. Ik heb gezien hoe jullie land is veranderd van een tamelijk tolerante samenleving, waarin het woord moslim nauwelijks viel, in een maatschappij waarin de verhoudingen tussen moslims en niet-moslims volledig gepolariseerd zijn. Ik was er zowel een paar maanden vóór de moord op Theo van Gogh als een

paar maanden daarna. In die korte tijd was de sfeer vele malen benauwender geworden. Inheemse Nederlanders zijn vervuld van angst voor de woede van moslims in hun land, moslims zijn bang voor de woede van inheemse Nederlanders. Een aantal spraakmakende politici is bezig die angst te voeden door te schermen met maatregelen waardoor het gemakkelijker wordt migranten van moslimhuize het land uit te zetten. Ik ben benieuwd hoe er over pakweg twintig jaar terug wordt geblikt op deze periode. Ik hoop dat de Nederlanders zich tegen die tijd gaan gedragen alsof ze altijd al wars waren van het maken van onderscheid tussen moslims en niet-moslims. En ik hoop dat de moslims dan in staat zijn geweest een echte emancipatiebeweging te vormen, in plaats van hun slachtofferschap te koesteren en hun heil te zoeken bij fundamentalistische leiders.

Bent u wat dat betreft hoopvol gestemd?

Op dit moment leven we in een zeer sombere periode met veel ideologisch geweld. Na de val van het communistische Oostblok heeft het Amerikaanse kapitalisme het overal voor het zeggen gekregen. De Koude Oorlog tussen het Oostblok en de westerse bondgenoten heeft plaatsgemaakt voor 'de oorlog tegen het terrorisme'. Vooral de wapenfabrikanten en de veiligheidsindustrie varen daar wel bij. En er zijn nog maar weinig mensen die in actie komen tegen de harde kanten van het geglobaliseerde kapitalisme. Mensen die vroeger links waren, generen zich er tegenwoordig voor dat ze wel wat hebben gezien in allerlei vormen van socialisme. Omdat links het laat afweten, kunnen fundamentalistische groepen hun slag slaan. Met een mix van sociale programma's en fundamentalistische heilsverwachtingen nemen zij de mensen met het minste perspectief voor zich in. Dat zie je zowel in de Palestijnse gebieden,



geloven

*“Omdat links het
laat afweten, slaan
fundamentalisten
hun slag”*

“Zuid-Afrikaanse moslims hebben wel wat anders aan hun hoofd”



Pakistan en Maleisië als in Europese landen, waar steeds meer kinderen van gastarbeiders die zich afgewezen voelen, vallen voor de retoriek van fundamentalisten die hun een duidelijke identiteit bieden. Veel politici en intellectuelen in de westerse wereld zijn in de ban geraakt van het idee dat er momenteel sprake is van een strijd tussen culturen, waarin het Westen staat voor allerlei idealen over mensenrechten en vrouwenemancipatie en de islam voor onderdrukking van vrouwen en andersdenkenden. In werkelijkheid is er een strijd gaande tussen twee fundamentalistische machosystemen. George W. Bush en Osama Bin Laden zijn elkaars spiegelbeeld. Weliswaar schernt Bush met grote woorden over vrouwenbevrijding, maar tegelijkertijd weigert Amerika het VN-verdrag tegen vrouwendiscriminatie te tekenen, is de regering-Bush eropuit abortus te verbieden en hebben de VS nooit geprotesteerd tegen de seksepartheid in autoritair geregeerde landen zoals Saudi-Arabië en Pakistan, die als bondgenoten worden beschouwd. De mate waarin de kleine groep van moslimterroristen als representatief wordt

afgeschilderd voor alle moslims is ons destijds in Zuid-Afrika bespaard gebleven. Toen geradicaliseerde zwarten in de townships dood en verderf zaaiden door mensen die volgens hen met de vijand collaboreerden met brandende autobanden om zeep te brengen, werden zij gezien als uitzonderingen, niet als het ware gezicht van de zwarte anti-apartheidsbeweging. Terwijl bijna alle moslims vandaag de dag worden weggezet als potentiële zelfmoordterroristen, is het hele scala aan anti-apartheidsgroepen die destijds in Zuid-Afrika actief waren met terugwerkende kracht het imago van *good guys* aangemeten. In beide gevallen gaat het om vertekeningen van de werkelijkheid. Ook de anti-apartheidsbeweging telde door mannen gedomineerde racistische groeperingen die het geweld verheerlijkten. Met schaamte herinner ik mij het liedje van de Black Consciousness Movement, waarbij ik als scholier een tijdje was aangesloten. Op de melodie van *Glory, glory, halleluja* was een aangepaste tekst gemaakt. Het ging zo: *Arson, rape and bloody murder; Arson, rape and bloody murder; Arson rape and bloody murder; When the black revolution comes.* Tijdens demonstraties en bijeenkomsten werd het uit volle borst gezongen. Voor mij is dat liedje een symbool geworden. Het laat zien dat mensen die zich verzetten tegen één vorm van onrecht tegelijkertijd andere vormen van onderdrukking kunnen omarmen. Een zwarte man die actief was in de anti-apartheidsbeweging was en is niet automatisch een betrouwbare bondgenoot in de strijd voor vrouwen- of homorechten. Net zoals een witte feministische vrouw niet vanzelf antiracistisch is of een homoseksuele man die ijvert voor

seksuele vrijheid vanzelf oog heeft voor de specifieke positie van lesbiennes.

U staat bekend als een 'vrouwvriendelijke' moslimgeleerde. Hoe bent u zo feministisch geëngageerd geraakt?

Ik was nog erg jong toen ik al een grote gevoeligheid ontwikkelde voor alle vormen van discriminatie. Dat kwam doordat ik een speciale band had met mijn moeder. Haar leven was doordrenkt van racisme, seksisme en klassenonderscheid. En dat zijn voor mij geen slogans. Ik was de jongste in een gezin met zes zonen. Toen ik een baby'tje van drie weken was, ging mijn vader ervandoor en kwam mijn moeder er alleen voor te staan. Zij was dag en nacht in touw om voor ons te zorgen. Als het 's ochtends nog donker was, ging ze de deur uit om te werken. Ze kwam pas thuis als het weer donker was geworden. De verstandhouding die ik met haar kreeg, is waarschijnlijk ontstaan doordat zij zich na het vertrek van mijn vader sterk op mij richtte en ik mij later meer dan mijn broers in de steek gelaten heb gevoeld door mijn vader. Het heeft als effect gehad dat ik een goede radar kreeg voor vrouwenonderdrukking. Toen ik in Pakistan ging studeren en zag hoe vrouwen daar als tweederangs burgers werden behandeld, had ik onmiddellijk de associatie met de apartheid in Zuid-Afrika. Dat is mij altijd bijgebleven.

Wordt er in Zuid-Afrika veel aandacht besteed aan het islamdebat?

In Zuid-Afrika is geen discussie over de islam. Mijn land telt al meer dan 350 jaar een grote groep moslims, maar ze worden nauwelijks als zodanig benoemd. Hun ervaringen zijn getekend door de jaren van apartheid, waarin ze werden gezien als zwarten, kleurlingen of Indiërs. Net zoals de meeste andere Zuid-Afrikanten hebben ze wel wat anders aan hun hoofd dan de vraag voor welke cultuur ze moeten kiezen. Ook hún belangrijkste zorg is de aids/hiv-epidemie, die door de Zuid-Afrikaanse regering veel te lang verkeerd is aangepakt.

U zei net dat we een sombere periode doormaken als het gaat om de verhoudingen tussen de moslimwereld en de westerse wereld. Ziet u ook nog lichtpuntjes?

ADVERTENTIE

Afrikaans restaurant

The Ostrich
African Restaurant

www.the-ostrich.nl
Tel: (030) 2310544

Oude Gracht 153 (aan de werf), 3511 AK Utrecht

Geld moet op

PRUDENCE MBEWU

Op dit moment weinig. Net zoals andere vooruitstrevende moslims wil ik op geen enkele manier onderdeel zijn van Osama Bin Ladens nieuwe wereld, ofschoon ik wel kan verklaren waarom moslims vallen voor zijn radicale afwijzing van alles wat westers is. Ik hoop dat er steeds meer moslims komen die hun weezin tegen hun autoritaire regeringen, tegen de dominantie van Amerika en de westerse anti-islamretoriek verbinden met humanistische waarden zoals mensenrechten, vrouwen- en homo-emanipatie en sociaal-economische gerechtigheid. Op dit moment zijn het nog kleine bewegingen die vanuit die visie opereren, maar ze beginnen wel te komen. In de Palestijnse gebieden en in Pakistan, Indonesië en Maleisië proberen ze tegen de verdrukking in hun alternatief naar voren te brengen. Ik verwacht niet dat zij snel grote aanhang zullen krijgen, maar uiteindelijk zijn de veranderingen in Zuid-Afrika ook begonnen met een kleine groep. Toen dominee Beyers Naudé zich losmaakte van de Gereformeerde Kerk waren het nog maar enkelingen die hem steunden.

Een paar decennia geleden had niemand kunnen voorspellen dat de apartheid in Zuid-Afrika zonder excessieve vormen van geweld zou verdwijnen. In de jaren zeventig was menigeen ervan overtuigd dat er een bloedige rassenoerlog op komst was. Ik herinner mij nog goed dat wij ons erop voorbereidden dat zwarte activisten bijeengedreven zouden worden in de voetbalstadions om vermoord te worden. Dat we desondanks dóórgingen, kwam niet doordat we ervan overtuigd waren dat wij de overwinning nog zouden meemaken. We verzetten ons omdat we geen keuze hadden. We wisten dat we moreel gezien het gelijk aan onze kant hadden en we voelden ons verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een alternatief voor de toekomst. Iets dergelijks is nu aan de hand met de progressieve moslims die van zich laten horen. Hoe somber het er momenteel ook uitziet; we moeten in onszelf blijven geloven en onze dromen over een betere wereld blijven koesteren. Als je gedesillusioneerd bij de pakken gaat neerzitten, verandert er nooit iets •

Farid Esack geeft op 20 mei in Amsterdam de tweejaarlijkse Mandela-lezing, georganiseerd door NiZA.

Begrafenissen zijn er vandaag de dag vooral voor de VIP's, de Very Important Persons, lijkt het wel. Ik bedoel de zeer rijken. Terwijl de gewone mensen onder de hete zon op het kerkhof staan te huilen, is er voor de VIP's een tent ingericht, met stoelen. En daar in de schaduw krijgen ze nog een glaasje vruchtensap ook. Later, bij de receptie in het huis van de overledene, staat er voor de VIP's een speciale tafel, waar ze van alles het beste voorgeschoteld krijgen. En na het eten drinken ze thee met melk in plaats van zwarte thee, want dat verdraagt hun maag niet. Of ze krijgen zelfs een glaasje wijn, want ze komen uit Sandton, Johannesburg en dat is 'in die kringen' nu eenmaal bon ton. De gastfamilie doet wat ze kan om het de VIP's naar de zin te maken, want het is een hele eer om zulke rijke en gewichtige mensen in de familie te hebben. Je wordt er zelf ook een beetje een VIP van. Maar als je niet veel geld hebt, is zo'n begrafenis een ramp. Je steekt je voor jaren in de schulden.

Belangrijke mensen gaan altijd naar een begrafenis van arme families, dat hoort bij ons zo. Als je dat niet doet, laat de familie je als een baksteen vallen. En je hebt ook kans dat de geest van de overledene dan geen rust vindt en bij je komt spoken. Of de sangoma vertelt je dat de oorzaak van je problemen – dat je te veel drinkt of zo – is dat je ooit een gestorven familielid geen respect betoond hebt. Daar geloven we in. En ik ben het daar best mee eens, ik houd ontzettend van onze cultuur. Ik vind het alleen verkeerd dat we het tegenwoordig zo overdrijven.

Vroeger was het veel simpeler. Toen deden we er ook twee dagen over, met veel ceremonieën om je ervan te verzekeren dat de overledene goed en wel in de hemel zou belanden. We hoefden echter maar één koe te slachten en verder kookten we maïskolven voor iedereen. Het is helemaal niet nodig om de hele supermarkt leeg te kopen en te doen alsof we allemaal bij de nieuwe elite horen. De waarheid is dat er maar erg weinigen van ons rijk zijn en dat we er beter aan zouden doen om te sparen voor de toekomst.

Laten we wat dat betreft een voorbeeld nemen aan de blanken. Je weet: waar je ook komt, over de hele wereld, zijn blanken. Je kunt geen restaurant binnen komen of het zit er wel vol mee. Ik weet niet hoe ze zo rijk geworden zijn, of dat komt doordat ze altijd gewetensvol botje bij botje hebben gelegd, of gewoon doordat ze ons land en ons vee stalen toen ze hier kwamen. Ik weet wel dat zij hun geld in elk geval niet over de balk smijten bij begrafenissen. Zij hebben het misschien niet nodig om zich duurder voor te doen dan ze zijn. Zij zijn gewend aan geld. Maar wij! Zodra wij geld in onze handen hebben, voelt het alsof er een bord eten voor je staat: het moet op. Ik hoop maar dat die VIP-ziekte snel over gaat en dat we leren sparen. Als we onze hersens gebruiken, komen we er wel.

Prudence Mbewu is onderwijzeres in Centurion, Zuid-Afrika

FOTO'S: ELLEN ELMENDORP



De berg die 's nachts groeit

HEATHER DUGMORE / FOTO'S: LORI WASELCHUK

Wie naar het koninkrijk Lesotho reist, kan daar sangoma Mmatsepo Makhoane ontmoeten. Deze traditionele genezerees vestigde zich op bevel van haar voorouders in een grot in het magische Maluti-gebergte. Ooit zijn op die plek vrouwen van Moshoeshoe I, vader des vaderlands, opgegeten door kannibalen.

Veertig jaar geleden trok Mmatsepo Makhoane barrevoets door het Maluti-gebergte, op zoek naar de grotten die haar voorouders in een visioen hadden aangewezen. Deze spelonken hadden een bijzonder krachtige energie; als Mmatsepo ze vond, zo luidde de opdracht, moest ze er gaan wonen. Na maanden trekken voerde haar pad haar naar de grotten van Mahaheng, op twee kilometer van de Thaba Bosiu, de heilige berg waarop in 1824 Moshoeshoe I, grondlegger van Lesotho, zijn koninkrijk stichtte. Op weg naar Mmatsepo's woonplek besluiten Lori en ik eerst een bezoek te brengen aan de bergvesting bovenop Thaba Bosiu, 'de berg die 's nachts groeit'.

In de schemering lijkt de Thaba Bosiu van onderaf gezien inderdaad groter te worden en iets magisch, mystieks te krijgen. Zelfs onze innemende en praatgrage gids en tolk Patrick Rafutho wordt stil. We steken de brede hoogvlakte over. Hier woonden in de negentiende eeuw de Basothos. Zij arriveerden in 1824 onder leiding van Moshoeshoe om te ontkomen aan Zoeloe-koning Shaka. "Shaka liep alle andere Afrikaanse stammen in het gebied dat we tegenwoordig KwaZulu-Natal noemen onder de voet, onder het motto: geef je over of je gaat eraan", legt Rafutho uit. Moshoeshoe woonde als jonge chieft in het vruchtbare Caledon-dal, zo'n vijftig kilometer van Lesotho. Hij wilde zijn identiteit en onafhankelijkheid niet opgeven, maar beseftte dat hij op het slagveld niet van Shaka kon winnen. Daarom vertrok hij met zijn aanhangers naar de Thaba Bosiu en stichtte er het koninkrijk Basoetoland – het tegenwoordige Lesotho. Rafutho wijst naar een schaduw in de verte. "Daar heb je de bewaker van de graven. Die brengt hier de nacht door bij de koning." De bewaker blijkt een sterfelijk wezen. Hij komt met zijn hond naar ons toe en brengt ons naar de stenen die de rustplaats van de koning markeren. "Moshoeshoe is hier staand begraven, met zijn wapens in de aanslag, zodat hij zo kan opstaan om zijn volk te verdedigen. Zijn vrouwen zijn hier ook begraven,

maar in een gehurkte houding, zodat ze direct kunnen gaan malen als ze brood moeten bakken voor de krijgers."

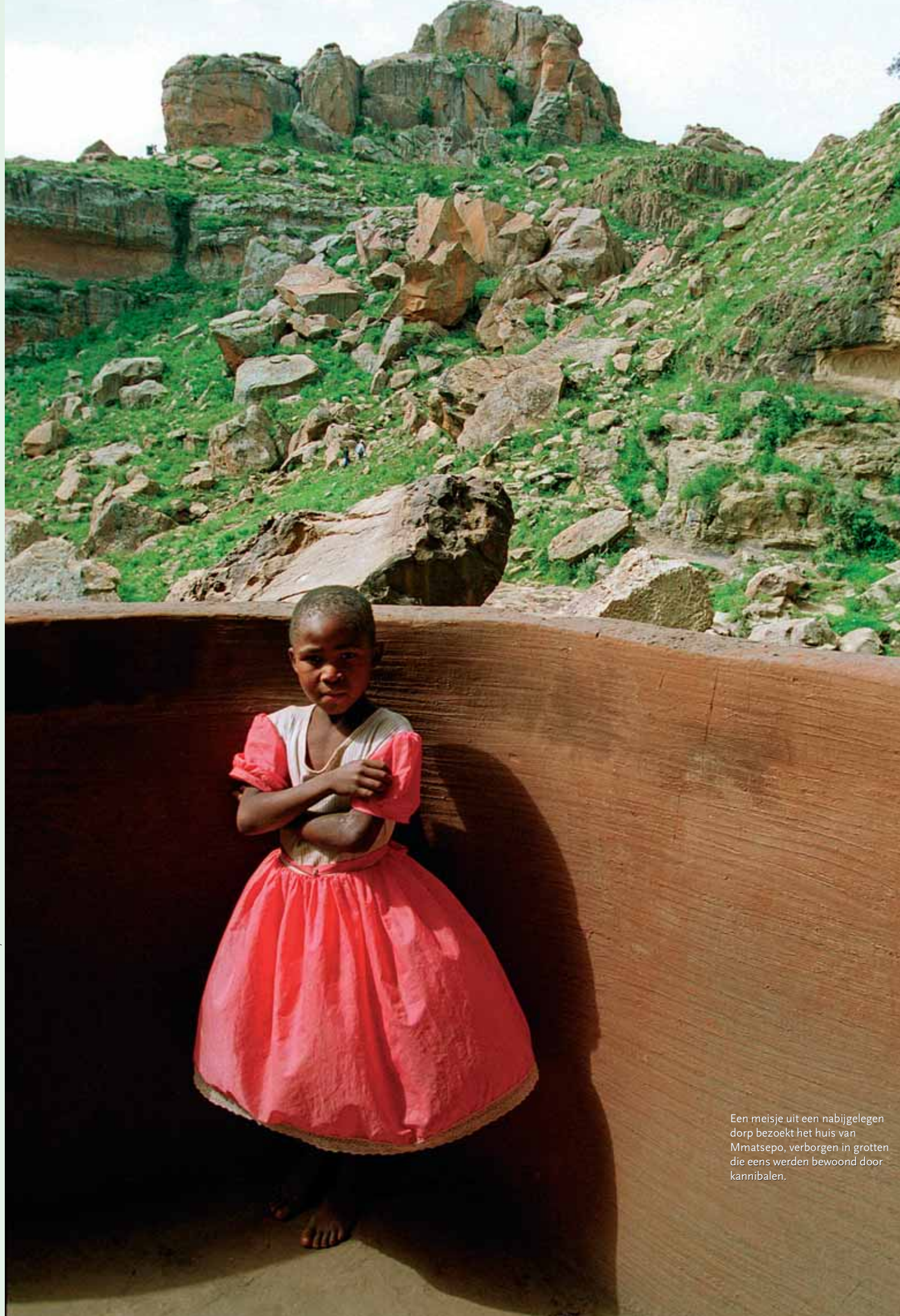
We lopen verder naar het huis waar Moshoeshoe heeft gewoond. Het is een – verrassend bescheiden – vierkant stenen gebouwtje met twee kamers en ooit een strooien dak. Volgens Rafutho is het gebouwd door een Ier die Murphie heette, die met de koning bevriend was geraakt en hem overhaalde een vierkant huis te laten bouwen in plaats van, zoals toen gebruikelijk was, een rond. Van Moshoeshoes koninkrijk is niet veel meer terug te vinden en zijn huis staat op instorten. Thaba Bosiu zou allang als nationaal erfgoed moeten zijn gerestaureerd; er zijn wel pogingen gedaan, vooral met Europees geld, maar dat geld is ergens in de spleten tussen de rotsen verdwenen. Maar de geschiedenis van de berg leeft voort en de grotten van Mahaheng getuigen van de magische energie van deze plek.

Niet uit vrije wil

Het verhaal gaat dat Mmatsepo in de grotten van Mahaheng restanten vond van kleihutten en botten; nader onderzoek leerde dat het ging om menselijk gebeente. Het bleek dat hier in het begin van de negentiende eeuw kannibalen hadden gewoond (zie ook bijgaand kader). Zij waren overigens niet de eerste bewoners. Vondsten wezen uit dat Khoisan hier duizenden jaren al geleden onderdak had gevonden. Toen Mmatsepo haar nieuwe woning betrok, voegde ze zich dus in een rij interessante bewoners van de grotten van Mahaheng. Het nieuws over haar genezende gaven deed al snel de ronde, en duizenden mensen zijn sindsdien naar de grotten getrokken om haar te raadplegen. Ze werd spiritueel adviseur van de huidige koning Letsie III en diens vader Moshoeshoe II. Veel sangoma's gebruiken waarzeggersbotjes om hun diagnose te stellen, ►

Gids Patrick Rafutho bij de ruïnes van een van de huizen van koning Moshoeshoe op Thaba Bosiu.





Een meisje uit een nabijgelegen dorp bezoekt het huis van Mmatsepo, verborgen in grotten die eens werden bewoond door kannibalen.



maar Mmatsepo werkt vanuit haar 'medische intuïtie'. Ze ziet in één oogopslag wat er in lichaam en geest van haar patiënten gaande is. Vervolgens schrijft ze wortels en kruiden voor die ze in het wild heeft verzameld. Sangoma's genezen niet uit vrije wil; ze worden daartoe geroepen door geesten van hun voorouders. Mmatsepo was een tiener toen ze werd geroepen en heeft haar roeping nooit vaarwel gezegd. Zou ze dat wel doen, dan wordt ze ziek en zal ze wegwijnen totdat ze haar taak als sangoma weer oppakt. Een wezenlijk onderdeel van haar taken is het opleiden van leerling-sangoma's. Mmatsepo heeft in de loop der jaren veel leerlingen onderwezen, maar zo'n tien jaar terug verscheen in haar leven een buitengewone leerling, via een droom. Daarin zag ze een achtjarig meisje spelen in een hut in de heuvels en ging ze op weg om dit kind te zoeken. Toen ze

wakker werd, wist ze dat haar voorouders wilden dat ze het meisje zou opleiden tot sangoma. Ze vertrok meteen en bleef dagenlang doorlopen, tot ze bij de hut kwam die ze in haar droom had gezien. Op haar kloppen deed een meisje open, dat vervolgens haar moeder riep: "Mama, mama! De vrouw die ik in mijn droom heb gezien, staat voor de deur!" De moeder besepte ogenblikkelijk dat haar dochter Tumelo ('gelovige' in het Sesotho) door de voorouders werd gemaand sangoma te worden. Het meisje was toen inderdaad acht jaar oud. Het gebeurt zelden dat iemand die zo jong is de roeping ontvangt, maar ze ging uit vrije wil mee. Inmiddels is ze een tiener, klaar om haar opleiding tot volleerd sangoma af te sluiten.

Geesten ontmoeten

Om bij de grotten van Mahaheng te komen, volg je vanuit het dorp dat er



Van links naar rechts: Guquaba, mandelaar, blanke 180-jarige boom, blaugum-boom op de top van Thaba.

Bluegum-boom op de top van Thaba Bosiu, 180 jaar oud. Koning Moshoeshoe I overlegde hieronder met zijn chiefs.

De koning gaf kannibalen te eten

Genezeres Mmatsepo Makhoane was niet de eerste die de kannibalen in de grotten van Mahaheng op het spoor kwam. Ook koning Moshoeshoe had hen al ontdekt. Toen enige van zijn vrouwen en zijn grootvader op een dag niet meer thuishkwamen, zond hij zijn krijgers uit om hen te zoeken. Die troffen in de grotten hun stoffelijke resten aan: ze waren door het dal getrokken en daar gezien door de kannibalen, om het leven gebracht en in de pot verdwenen. De koning was verslagen, maar liet de menseneters niet afslachten; in plaats daarvan gaf hij opdracht hen bij zich te brengen. Hij geloofde namelijk dat ze niet alleen het vlees, maar ook de geesten van zijn vrouwen en grootvader hadden opgegeten en dat hij hen daarom met groot respect moest behandelen. De leider van de menseneters legde uit dat plunderende Zoeloe-krijgers al hun land en vee hadden gestolen en dat de honger hen tot menseneten had gedwongen. Toen liet de koning een koe slachten en een feestmaal bereiden: als de kannibalen het maal niet met smaak zouden verslinden, zou dat het bewijs zijn dat hun kannibalisme niet aan radeloosheid lag, maar aan een voorliefde voor mensenvlees. In minder dan geen tijd hadden de kannibalen de koe verorberd en bedankten de koning dat ze hun maag hadden mogen vullen voordat ze werden terechtgesteld. Moshoeshoe nam hen op in zijn stam en gaf hun koeien en woningen. De kannibalen aten – voorzover we weten – nooit meer mensen.

vlak onder ligt een onverhard zijpad van de hoofdweg. Maar gids Rafutho legt uit dat we eerst de chieft van het dorp moeten begroeten en een geit moeten kopen. Mmatsepo heeft namelijk de instemming van de voorouders nodig om met ons te praten; te hunner ere moeten een geit, een koe of een paar kippen worden geslacht. Uit praktische overwegingen besluiten we kippen te kopen. Na een paar uur wachten kan het dorps-hoofd ons ontvangen, maar hij heeft teleurstellend nieuws: Mmatsepo en Tumelo zijn niet in hun grot, maar in een nabijgelegen ziekenhuis. Dat 'ziekenhuis' is in werkelijkheid een gewijde plaats in de bergen bij Ficksburg, net over de grens met Zuid-Afrika. De verdekt gelegen grotten zouden uitstekend geschikt zijn om de geesten van je voorouders te ontmoeten. Honderden sangoma's uit heel zuidelijk Afrika en verder reizen er elk jaar als pelgrim naartoe. Ze komen er kracht opdoen, geneeskrachtige planten verzamelen en leerlingen onderwijzen. Ook wij verleggen onze koers naar deze bergen, waar gezang en getrommel ons naar Mmatsepo leiden. De sangoma had zo langzamerhand in mijn verbeelding enorme proporties aangenomen. Ik zag een reuzin van ruim 1 meter 80 voor me, behangen met de traditionele rode en witte kralen die sangoma's dragen. In plaats daarvan komt een tengere vrouw van net anderhalve meter op ons af, haar handen ten hemel geheven. Tumelo volgt dicht achter haar en beantwoordt onze groet met een verlegen glimlach. Beiden dragen behalve de traditionele kralen om polsen en enkels ook een rode hoofddoek en een helderblauw lang gewaad, dat achterop is bestikt met witte sterren en kruizen. Ze behoren tot een evangelische sekte, die de traditionele voorouderverering combineert met de verering van de christelijke God. Ze geloven dat God – *Modimo* in het Sesotho – de schepping en het leven beheerst, terwijl de voorouders – de *Badimo* – bemiddelen tussen God en de mensen, vergelijkbaar met aartsengelen. Mmatsepo en Tumelo nemen onze kippen in ontvangst en zingen een lofzang op *Modimo* en de *Badimo*. Dan nemen ze ons mee naar boven. We passeren verschillende met felgekleurde vlaggen en goudgeverfde stenen aangegeven heiligdommen. Overal in de berg zijn grotten en in elke grot zijn sangoma's de geesten aan het toezingen en trommelen.

Na een tijdje bereiken we de grot van Mmatsepo en Tumelo, waar ze een ritueel gebed zingen om ons aan de voorouders voor te stellen. De grot is een opmerkelijke woning met lichtgroene en okerkleurige vloeren waarop wordt geslapen en gekookt. Een lemen trap voert naar het heilige der heiligen – het deel van de grot diep in de berg waar de voorouders verblijven. Mmatsepo staat erop dat Lori en ik, omdat wij haar gasten zijn, dáár vannacht zullen slapen.

Geen tijd voor onzin

Mmatsepo vertelt dat ze het druk hebben. "Onze voorouders zijn bezig ons, door middel van visioenen, van alles bij te leren en adviezen te geven." De voorouders zijn nogal veeleisend. De vrouwen slapen hooguit vier uur, de rest van de nacht zingen en trommelen ze. Ook de honderden andere sangoma's verrichten rituele handelingen. Bij het krieken van de dag dalen we af naar het dal om kruiden te plukken. Mmatsepo voorop, rinkelend met een bel, gevolgd door Tumelo, die heeft uitgelegd dat dit ter ►



Sangoma Mmatsepo in een van de grotten waarin ze woont en werkt.



Praktische informatie

Lesotho en het Maluti-gebergte

Even buiten Maseru, de hoofdstad van Lesotho, ligt Thaba Bosiu, de bergvesting van de vader des vaderlands, koning Moshoeshe I. Wie de geest van het bergkoninkrijk wil proeven, moet het laagland achter zich laten en westwaarts het machtige Maluti-bergland intrekken. De website www.getawayto-africa.com biedt nuttige informatie over Lesotho en het Maluti-gebergte: wat te doen, waar te overnachten, hoe er te komen en wat mee te brengen. Attracties zijn het skioord Oxbow en de Katse-dam.

Ponytrektochten

Een bijzondere manier om het land te verkennen, is een trektocht per pony onder begeleiding van een Basotho-gids. Een van de beste uit-

gangspunten daarvoor is Malealea Lodge, een voormalige handelspost uit het begin van de vorige eeuw. Tochten naar keuze: van één uur tot zes dagen. Paardrij-ervaring is niet nodig. De meerdaagse tochten voeren over spectaculaire bergpassen en langs enkele van de hoogste watervallen van Lesotho. Je overnacht in eenvoudige hutten, op een matras op de grond.

Voor meer informatie: Malealea Lodge, Adventure & Pony Trek Centre – Lesotho. Contact is het gemakkelijkst te leggen via Zuid-Afrika: Postbus 27974, Danhof, Bloemfontein, 9301 Zuid-Afrika. Telefoon: +0027 51 436 6766, gsm 082 552 4215. E-mail: malealea@mweb.co.za Internet: www.malealea.co.ls

Traditionele genezere Mmatsepo
Makhoane met haar leerling Tumelo.

ere van God is en om de voorouders te laten weten dat we op weg zijn. We lopen verschillende kilometers het dichte struikgewas in – Mmatsepo en Tumelo op blote voeten. Tumelo trekt het wilde gras opzij en wijst op een plant met grote bessen. “Dit heet *thola*. De wortel helpt tegen pijn, bijvoorbeeld kiespijn. Of als je een baby hebt die de hele tijd huilt, kunnen we een beetje in de melk doen en wordt het kind rustig.” Iets verderop plukt Mmatsepo *senyarele*, geschikt om hevige menstruatie te verminderen, en *khopo*. De gedroogde en gemalen wortels van deze plant worden aan zwangere vrouwen gegeven als de geboorte te lang op zich laat wachten. In minder dan een uur hebben we twaalf soorten geneeskrachtige planten voor verscheidene doeleinden verzameld; verschillende ervan werden ontdekt door Tumelo. Mmatsepo is trots op haar de pupil maar laat zich niet voorstaan op de grote kennis van het meisje. “De voorouders brengen haar rechtstreeks naar een plant en vertellen haar waar die voor dient.” Op een dag zal Tumelo Mmatsepo’s praktijk in Lesotho overnemen.

Het mag dan een grote eer zijn genezer te zijn, het is ook een hard en eenzaam bestaan. Mmatsepo is nooit getrouwd. “Als de voorouders hadden gewild dat ik trouwde, hadden zij mij dat wel verteld. Maar wie weet regelen ze nog iets, zelfs op mijn leeftijd.” Ook Tumelo heeft niets te zeggen over haar eigen toekomst. Ze vertelt dat ze nooit nadenkt over hoe haar leven zou zijn geweest zonder haar roeping. “Er is geen tijd om over dat soort onzin na te denken; ze moet zich concentreren op haar werk”, vult Mmatsepo aan.

We keren terug naar de grot voor het ontbijt: geroosterde mielies (maïskolven). Onder het eten vraagt Rafutho aan Mmatsepo of ze hem van het roken af kan helpen. Ze glimlacht. “We zullen zien.” Een dag later dalen we vergezeld door Mmatsepo en Tumelo de berg weer af, op weg naar onze auto. Voor we weggrijden, zingen de twee een laatste gebed voor de voorouders, opdat die ons veilig naar huis brengen. Dan wijst Mmatsepo naar een cementen heiligdom vlakbij de auto en zegt tegen Rafutho: “De voorouders zeggen dat ze wat tabak willen. Je moet sigaretten achterlaten op die heilige plaats.” Schoorvoetend schudt hij vier Camel-sigaretten uit zijn pakje. “Dat is niet genoeg”, zegt Mmatsepo. “Ze zeggen dat zij ze allemaal willen.” Met de grootste tegenzin levert Rafutho al zijn sigaretten in. Als we weggrijden, roept ze hem lachend na: “Kom terug wanneer je wilt en ik zeg dat je stopt met roken.” •



De soldaten van koning Moshoeshe maakten deze gleuven in de rots bij het scherpen van hun speren.

Meer macht voor president Mutharika

De geest van de vroegere dictator Kamuzu Banda lijkt terug in Malawi. Negen maanden na de inauguratie van president Bingu Wa Mutharika prijkt zijn naam weer op de muren van gebouwen, vliegvelden en stadions. Als groot bewonderaar van Banda, wil Mutharika bovendien een standbeeld oprichten voor de man, die bekend staat als een van de wreedste dictators in Afrika.

Politiek analisten en mensenrechtenorganisaties in Malawi bekijken deze manoeuvres met argusogen. “Het is een waarschuwing”, vindt Rafiq Hajat, directeur van het Institute for Policy Interaction. “Mutharika heeft de vervelende neiging om per decreet te regeren. Hij benoemt en ontslaat mensen zonder zich aan procedures te houden, net zo gemakkelijk als hij in een pennenstreek de naam van het internationale vliegveld verandert in Kamuzu Airport. Het toont niet alleen ongevoeligheid voor de pijn van mensen, maar ook een dictatoriale neiging. En zoals Rousseau al zei: de prijs voor democratie is eeuwige waakzaamheid. Het is dus oppassen geblazen.” Tot nu toe werd de daadkracht van Mutharika nog enigszins aan banden gelegd door de machtsstrijd met zijn eigen partij, het Verenigd Democratisch Front (UDF). Die verhitte strijd leidde ertoe dat de president min of meer gedwongen uit de partij stapte. Aanvankelijk dacht de partijleider van het UDF, Mutharika’s voorganger Bakili Muluzi, met de nieuwe president een gewillige stroman te hebben gelanceerd. Dat bleek een grote vergissing. Meteen na zijn verkiezingsoverwinning maakte Mutharika bekend dat hij de corruptie, die onder Muluzi welig tierde, hard zou aanpakken. Dat bleken geen loze woorden. Hooggeplaatste partijgenoten zijn inmiddels gearresteerd en hen wacht een rechtszaak. “Wij worden behandeld alsof we de verkiezingen hebben verloren”, klaagden zij. De Malawianen kijken met leedvermaak toe. “Mutharika heeft ons allemaal op het verkeerde been gezet”, is de algemene opinie. De voortvarende aanpak van corruptie heeft de president veel sympathie opgeleverd onder brede lagen van de bevolking. “Wat we nu zien, is een vorm van politiek die nieuw is voor Malawi”, analyseert Hajat. “De lijnen tussen staat en partij zijn hier altijd onduidelijk of zelfs afwezig geweest. De staat en partij waren hetzelfde. Mutharika probeert, van de nood een deugd makend, zich op te stellen als president van het land, een man die boven de partijen staat.” Mutharika’s macht lijkt door de jongste ontwikkelingen sterk toegenomen. Daags nadat hij uit het UDF stapte, kondigde de president de oprichting van een nieuwe partij aan, de Democratische Progressieve Partij. Nu het UDF in de oppositie gaat en er een nieuwe regeringspartij komt waarvan de leden eigenhandig door de president kunnen worden uitgekoken, lijken partij en president toch weer één te worden. (Madeleine Maurick)



Kinderrechten in alle talen



The Rights of a Child is een vrolijk boek over de rechten van het kind in de elf nationale talen van Zuid-Afrika.

Dit initiatief van een Nederlandse uitgever had succes.

Er werden vorig jaar 25.000 exemplaren gratis uitgedeeld.



“Ik droomde al lang van een boek met daarin alle talen van Zuid-Afrika. In *The Rights of a Child* zitten alle kleuren en smaken van het land.” Jean-Christophe Boele van Hensbroek, directeur van Uitgeverij Lemniscaat, is de geestelijk vader van het kleurrijke

en toegankelijke boek. Lemniscaat bracht het gezamenlijk met Kwela Books in Kaapstad uit in Zuid-Afrika. Tien kinderrechten staan erin opgesomd in het Afrikaans, Engels, IsiNdebele, IsiXhosa, IsiZulu, Sepedi, Sesotho, Setswana, SiSwati, Tshivenda en Xitsonga. Elk recht is versimpeld tot één zin en geïllustreerd met een schilderij van een van vijf Zuid-Afrikaanse illustratoren. De Universele Rechten van het Kind zijn van alle universele rechten de meest geaccepteerde. Vrijwel alle landen ter wereld – op Somalië en de Verenigde Staten na – hebben de rechten geratificeerd. De uitgave oogt fraai, maar behalve dat is *The Rights of a Child* een belangrijk boek, zo heeft Boele van Hensbroek opgemaakt uit reacties vanuit Zuid-Afrika. Tal van mensenrechtenorganisaties gebruiken het inmiddels. “Na ruim tien jaar democratie is veel verbeterd, maar de rechten van het kind staan enorm onder druk. Dit geldt met name voor principe negen: de integriteit van het lichaam. Vooral meisjes lopen een groot risico op verkrachting of mishandeling. Vaak zijn zij zich niet bewust dat ze het recht hebben om nee te zeggen.” Volgens de internationale organisatie Unicef zijn er voor kinderen in Zuid-Afrika vooral problemen bij de rechten op zorg en op onderwijs. De kindersterfte onder zwarte kinderen is hoog, vier maal hoger dan onder blanke kinderen. Veel kinderen verlaten voortijdig de basisschool. Hoge prioriteit verdienen aidsbestrijding en de opvang van aidswezen. De gratis verspreiding in Zuid-Afrika was mogelijk dankzij een grote donatie van de Nederlandse hulporganisatie Cordaid en bijdrages van Biblionef, dat kinderboeken verspreidt in ontwikkelingslanden, en van Amnesty International. Inmiddels is de uitgever op jacht naar nieuwe fondsen om een tweede druk kosteloos te verspreiden. “Ik kan er zó 50.000 kwijt.” • (Marieke van Twillert)

Meer informatie: Uitgeverij Lemniscaat, tel. 010-2062929.

Nelson Mandela's verloren liefde is terug

Een foto die het leven viert

BART LUIRINK

De fotograaf van de naakte danseres liet in 1975 in het fotobijschrift noteren dat de dans deel uitmaakt van een urenlange ceremonie. Het was “een explosie van uitbundigheid.” De foto stond zeker tot 1982, toen Mandela van Robbeneiland naar de Pollsmoor-gevangenis werd overgebracht, in een fraai lijstje op de werktafel van de ANC-leider. Vorig jaar kreeg de Nelson Mandela Foundation de foto toegezonden door Mac Maharaj, een voormalige medegevangene. Hoe deze eraan was gekomen, is nog onbekend. In de begeleidende brief noemde Maharaj de danseres de ‘geheime liefde’ van Mandela. Medewerkers van de stichting ontdekten vervolgens nog een foto van de cel waarop de beeltenis zichtbaar is. De schaarse bezoekers aan Mandela's cel herinneren zich de foto, maar dachten dat het een portret van zijn vrouw Winnie was. Mandela reageerde verrukt op de vondst en herkende de foto onmiddellijk. “Die vierde”, aldus de oud-president, “het leven zelf.”

Een foto uit de *National Geographic* van juli 1975 bracht jarenlang leven in de doodsheid van Nelson Mandela's gevangenisbestaan. Het is de beeltenis van een dansende Jarawa-vrouw op een van de Andaman-eilanden ten zuiden van India. Onlangs werd de foto teruggevonden.

Wie de fotograaf was, was tot voor kort onbekend. Zuidelijk Afrika ontdekte dat het ging om Raghubir Singh. Hij maakte talloze fotoreportages in India en omstreken, voordat hij zich halverwege de jaren zestig in Parijs en later New York vestigde. Hij maakte naam als pionier in kleurgebruik in fotografie. Zijn ontmoetingen met de Franse beroepsgenoot Henri Cartier Bresson, vermaard om zijn zwart-witfotografie, waren van grote invloed, aldus Singh, maar veranderden niets aan zijn voorkeur voor kleur. Singh

verbeelde zijn geboorteland op een dramatische en exotische wijze, nooit sentimenteel of toeristisch. De fotograaf was als medewerker verbonden aan de *National Geographic*, maar van zijn werk werden ook verscheidene tentoonstellingen samengesteld, recentelijk nog in de Arthur Sackler Gallery in Washington. Singh overleed in 1999 op 56-jarige leeftijd. Volgens zijn weduwe, de in Parijs woonachtige Anne de Henning, “zou hij het zeer gewaardeerd hebben als hij had geweten dat zijn foto Nelson Mandala gezelschap hield tijdens gevangenschap.”



FOTO'S: NELSON MANDELA CENTRE FOR MEMORY





De droom van de thuiskomst

KEN WIWA

Elke keer als ik weer bij mijn familie aan de Atlantische kust in het zuiden van Nigeria kom, valt mij een oud Afrikaans gezegde in. Je keert niet alleen maar om het water terug naar een oude waterput; je keert terug omdat daar vrienden en dromen op je wachten. Onze mythen en spreekwoorden helpen Afrikanen om de lange winter van hun ballingschap door te komen. Maar zoals met zoveel wat met Afrika te maken heeft: de idyllische droom is de voorbode van een ruw ontwaken.

De terugkeer van schrijver Ngugi wa Thiong'o in augustus 2004 naar Kenia, na tweeëntwintig jaar zelfgekozen ballingschap, verliep zoals je kon verwachten. Duizenden juichten hem bij zijn terugkeer toe. Ngugi verklaarde in de roes van zijn thuiskomst dat hij "terugkwam met een open geest, een open hart en open armen." Hij droeg zijn terugkeer op aan de gezamenlijke strijd van alle Kenianen en gaf bescheiden toe dat hij "kwam om te leren." Nog geen twee weken later werd Ngugi slachtoffer van een gewapende roofoverval; zijn vrouw werd aangerand. Hij leerde een bittere, maar helaas zeer Afrikaanse les.

De droom van de thuiskomst verlokt en kwelt veel Afrikanen overzee. Ik zoek nog steeds lijn in de complexe redenen waarom ik vier keer per jaar mijn jonge gezin in Toronto achterlaat om af te reizen naar Nigeria, een land dat mij vervult van herinneringen die ik liever kwijt dan rijk ben. Het simpelste lijntje leidt naar het plichtsgevoel tegenover mijn familie, vooral mijn ouders. Dat is tamelijk vreemd, want mijn moeder woont in Engeland en mijn vader overleed al negen jaar geleden. 'Overleed' is overigens niet het juiste woord. Want mijn vader is Ken Saro-Wiwa, de schrijver die door wijlen generaal Sani Abacha werd opgehangen omdat hij het waagde te protesteren tegen corruptie en wanbestuur. Dat ik steeds naar Nigeria

De gedachte om terug te gaan naar

huis is voor vele Afrikaanse ballingen een droom en een kwelling tegelijk.

Ken Wiwa, zoon van de vermoorde

Nigeriaanse schrijver Ken Saro-Wiwa, schetst de duivelse dilemma's.

terugkeer, is deels om eer te bewijzen aan mijn vaders nagedachtenis en de offers die hij heeft gebracht voor mij. Ik ga ook terug omdat het troost en financiële steun betekent voor degenen die ik omwille van een makkelijker leven in het Westen heb achtergelaten. Mijn terugkomst is de bevestiging dat ik hen niet ben vergeten en niet aan hun lot overlaat. Naar huis teruggaan gaat dus niet alleen over mijzelf, maar ook over de achtergeblevenen.

Er zijn velen zoals ik: tweede-generatie-emigranten uit Afrika of mensen die als kind Afrika hebben verlaten, die in Europa en Noord-Amerika wonen en die de drang voelen weer in contact te komen met het moedercontinent. Dat is een vreemde en wrede paradox, want veel jonge Afrikanen zouden niets liever willen dan het continent vaarwel zeggen. Degenen echter die gebuft hebben en aan de harde omgeving van Afrika zijn ontsnapt, horen op een gegeven moment de lokroep: kom terug!

In de generatie Afrikanen die volwassen werd in de koloniale periode zijn legio schrijvers en kunstenaars, zoals mijn vader en Ngugi, die nooit een blad voor de mond hebben genomen. Een paar bekende zijn Jack Mapanje uit Malawi, Ahmadou Kourouma uit Ivoorkust en Wole Soyinka, de Nigeriaanse Nobelprijswinnaar voor literatuur. Degenen die nog leven en hun verhaal nog kunnen vertellen, mogen van

geluk spreken; nog gelukkiger zijn de ballingen die kunnen terugkeren en een Afrikaanse thuiskomstceremonie ondergaan. Maar naast elke Ngugi wa Thiong'o zijn er duizenden die de terugreis alleen maken, onaangekondigd. De meeste repatrianten zijn oud en maken, als de leeuwen van het befaamde Tanzaniaanse natuurreservaat Serengeti, de zware tocht naar hun geboorteplaats om er te sterven. Ngugi was zeker geen naïeve balling. Als één Keniaanse balling het kon weten, dan was hij het wel: Afrika – als we even generaliseren over dit meest gevarieerde deel van de wereld – is het rijk van de paradox. Er bestaat een verbazingwekkende vrijge-

Terugkeren uit een parallelle wereld

vigheid en gemeenschapszin, vermengd met een flinke dosis geweld en wreedheid. Die bittere Afrikaanse pil kreeg Ngugi ook al in 1977 te slikken, toen hij zonder proces een jaar gevangen werd gezet. Toen de risico's hem te groot werden, ontsnapte hij in 1982 naar zijn ballingsoord. De paradox van Ngugi's fysieke ballingschap is dat het om een schrijver gaat die altijd heeft beweerd, ook al in zijn jonge jaren in Kenia, dat het kolonialisme een Afrikaanse geestelijke ballingschap veroorzaakte. In publicaties als zijn roman *A Grain of Wheat* en zijn beroemde polemiek *Decolonising the Mind* ijverde Ngugi steeds voor een Afrikaanse literatuur geschreven in de inheemse talen.

Zijn toewijding aan zijn eigen taal, het Gikuyu, getuigt van heimwee – de behoefte het authentieke zelf terug te vinden en te bevrijden van buitenlandse invloe-



den. Het is vaak die sluimerende behoefte aan het terugvinden van de ware identiteit die niet met buitenlandse culturele invloeden is besmet, die Afrikanen ertoe brengt terug te keren. Zei Ngugi immers niet, toen hij na de overval zijn toevlucht had gezocht in New York: “Kenia is mijn land en ik zal blijven terugkeren.”

Wij keren terug, ook al weten wij hoe ingewikkeld de reis naar huis is. Tegenover het aangenaam gekleurde beeld van de nostalgie staan de duistere herinneringen aan het vertrek, dat vaak plaatsvond onder traumatische omstandigheden. Tegenover de euforie van het naar huis gaan staat het knagende schuldgevoel vanwege de confrontatie met degenen die je hebt achtergelaten en, wie weet, verwaarloosd. Naar huis gaan is zoiets als terugkomen uit een parallelle wereld; een

ervaring die leidt tot desoriëntatie en vreemding, je wordt een vreemdeling in eigen land.

De risico's voor terugkerende ballingen zijn reëel en overduidelijk. Daarom moeten we een paar verstandige voorzorgsmaatregelen nemen, een plengoffer brengen aan onze voorouders en bidden dat we geen slachtoffer worden van té hooggespannen verwachtingen. Zijn we eenmaal terdege voorbereid op onze terugkeer, dan kunnen wij nog maar één ding hopen – dat als wij onze dorst lessen bij de waterput, onze vrienden en dromen ons daar inderdaad zullen verwelkomen •

Ken Wiwa schreef *In the Shadow of a Saint: A Son's Journey to Understand His Father's Legacy*.

Dit artikel verscheen eerder in *The New York Times*.

Een ouderloze toekomst

NAWAAL DEANE / FOTO'S: NADINE HUTTON

Veel hulpverleners betwijfelen of de vele aidswezen in Afrika goed opgevangen kunnen worden. Er is immers een tekort aan geld en aan maatschappelijk werkers. Gelukkig kent Afrika uitgebreide familiebanden. Verwanten bieden aidswezen vaak een nieuwe toekomst.

Zijn gezin bouwt een nieuw huis, maar Zibango Hlabe is te zwak om mee te helpen. Zijn vroegere baan als mijnwerker – elke dag trekt hij nog zijn werklarzen aan – heeft hij opgegeven sinds hij met hiv geïnfecteerd is. Sindsdien zit hij thuis in Nqabeni, een dorp in de buurt van Port Shepstone, KwaZulu-Natal. Gaat hij dood, dan staat het leven van zijn negen kinderen emotioneel en financieel op zijn kop: zij worden aidswezen.

Van de apocalyptische voorspellingen dat een hele generatie aidswezen zal eindigen in de misdaad en de prostitutie weten de kinderen Hlabe niets. Het zegt hen vermoedelijk weinig dat zij na hun vaders dood meegeteld zullen worden in het leger van 2,2 miljoen weeskinderen in Zuid-Afrika. Dat was althans de stand in 2003; volgens een schatting in het *UNAids Global Report 2003* zal dit cijfer oplopen tot 3,1 miljoen (achtien procent van alle kinderen) in 2010. Alles wat de kinderen Hlabe willen, is dat hun huis met zijn twee slaapkamers af is vóór hun vader doodgaat.

“Ik maak het niet lang meer, want het gaat al tijden niet best”, zegt de 43-jarige Hlabe. De kans dat hij nog antiretrovirale medicijnen krijgt neemt met de dag af, terwijl zijn immuunsysteem drastisch achteruitgaat. “Ik snapte het niet toen de zuster zei dat ik hiv had. Volgens mij heb ik het niet van mijn vrouw. Ik ben haar echter ontrouw geweest.” Het enige voordeel dat het virus oplevert, is dat zijn

gezin nu niet meer constant in armoede leeft, dankzij een arbeidsongeschiktheidsuitkering van 740 rand. Toch kan hij voor slechts drie van z'n negen kinderen schoolgeld ophoesten. Zibango Hlabe is bang dat na zijn dood het gehele gezinsinkomen wegvalt. Zijn vrouw Nothemba is gelukkig nog gezond, maar haar man zegt dat zij nooit een condoom hebben gebruikt.



De oudste van de kinderen Hlabe, bezig met de bouw van het nieuwe huis.

omst



Emotionele en financiële steun krijgt het gezin van het South Coast Hospice. Dit hospitium staat bekend om z'n palliatieve zorg (bedoeld om lijden te verminderen). Daarnaast ondersteunt het gezinnen bij het krijgen van financiële hulp en verwijst het kwetsbare kinderen naar maatschappelijk werkers en tehuizen. Bij het hospitium staan de kinderen Hlabe te boek als 'potentiële wezen'; dat betekent dat de kinderen geholpen worden bij het maken van herinneringsdozen, waarin zij foto's, brieven

[Boven] Ayande en Wikhi Hlabe met de herinneringsdozen die ze kregen van South Coast Hospice.

[Links] De familie Hlabe. De man met witte pet en dito bloes is de zieke vader.

en andere herinneringen aan hun ouders kunnen bewaren. "Dat geeft de kinderen het gevoel dat ze ertoe doen en dat zij deel uitmaken van een familie", zegt Aggressia Maluleka, die samen met Virginia Nzama het hulpverleningsteam van het South Coast Hospice vormt. De twee hebben de ouders geadviseerd over de vraag wie na hun dood voor de kinderen moeten zorgen. De oudere broers kunnen eventueel voor de jongste kinderen zorgen, of anders een oma of een ander familielid. Zij kunnen geplaatst worden bij verschillende pleegouders of, als laatste uitweg, in een weeshuis.

Jo Stein, sociaal-wetenschappelijk onderzoeker aan de Universiteit van Kaapstad en gespecialiseerd in aids, bekritiseert de gangbare reactie op het toenemend aantal aidswezen. Volgens Stein is het contraproductief je te veel te richten op het wezenprobleem, want dat ondermijnt de aandacht voor het lot van kinderen met besmette ouders die nog wél leven. "Kinderen wier verzorgers lijden aan hiv/aids kunnen al lang voor de dood van een ouder of verzorger lijden onder verwaarlozing, inclusief emotionele verwaarlozing", zegt ze. Opvang van wezen hoeft helemaal geen groot probleem te zijn, stelt Stein bovendien. De *extended family* staat in de landen van Afrika nog steeds voorop als het gaat om de opvang van wezen; opvang gebeurt nauwelijks door niet-verwanten. Maar ook veel kinderen mét ouders worden door familieleden opgevangen. "In Afrika bestaan vele familievormen; de wetenschappelijke literatuur en de media daarentegen gaan uit van 'traditionele' demografische modellen, die geen rekening houden met hoe het leven voor kinderen er in feite uitziet", zegt Stein. Onderzoek, zo voegt ze toe, wijst echter wel uit dat wezen meer dan andere kinderen risico lopen te worden

misbruikt als goedkope arbeidskrachten en financieel te worden geplukt door lieden die het gemunt hebben op hun bezittingen of hun uitkeringen.

Voor galg en rad

De oudere kinderen Hlabe kunnen, mochten hun ouders overlijden, ook een eigen huishouden opzetten. Zoiets hebben de broertjes Mkuhungo gedaan in het huis van hun ouders in een township vlakbij Port Shepstone. Hun ouders zijn niet aan aids overleden, maar zij krijgen hulp van het hospitium en dus denkt iedereen dat dat wel zo is. Eerst ontving de moeder palliatieve zorg van het hospitium, daarna kregen de jongens etenspakketten en emotionele ondersteuning van Aggressia Maluleka. "We hadden geen idee dat God je die dag zou roepen", schreef Johannes Mkuhungo in een gedicht waarmee hij probeerde in het reine te komen met de dood van zijn moeder. Twee jaar geleden stierf zij aan

We moeten af van dat goedbedoelde etiket van zieligheid

kanker, vijf jaar nadat zijn vader was overleden aan een beroerte. Hij haalt het gedicht te voorschijn vanachter een foto van de sexy zangeres Christina Aguilera. 'De jongens', zoals de medewerksters van het hospitium hen liefkozend noemen, zijn blij dat zij niet twee uur verderop bij hun tante in Machison hoeven te wonen. Daar woont wel hun negenjarige zusje. Het valt ogenblikkelijk op hoe netjes alle pannen en borden in huize Mkuhungo staan opgestapeld. Het oude rode tapijt is ►

Ook veel kinderen mèt ouders worden door familieleden opgevangen

helemaal versleten waar Jefferey het elke morgen veegt voordat hij naar school gaat. Hun zwarte schoolschoenen staan te glimmen; twee tot de draad versleten, maar keurig gestreken witte schooloverhemden hangen aan de deur. De jongens logenstraffen elke misvatting over wezen die opgroeien voor galg en rad. "Wij zijn wel eens van school gestuurd omdat we *dagga* rookten, maar toen kwam Aggressia met ons praten en nu doen we dat niet meer", vertelt Johannes.

De jongens moeten zien te leven van de dertig rand per week die Johannes verdient met tuinwerkzaamheden, en van de vijftig rand per maand die zij vangen met het onderverhuren van een deel van het ouderlijke huis. Vijf rand geven zij uit aan petroleum om te koken, tien rand aan elektra en de rest aan eten en toiletartikelen. "Ik richt mij het liefst op mijn schoolwerk", zegt Johannes, "maar een groot deel van de tijd zit ik te bedenken wat wij kunnen eten of drinken." De jongens zijn bang dat hun ouders kwaad op hen zullen zijn, omdat zij geen zuiveringsceremonie hebben uitgevoerd. "Wij moeten voor onze moeder en voor onze vader elk een kip kopen en slachten, anders worden zij boze voorouders", aldus Johannes. Maar hij vraagt zich af hoe hij ooit vijftig rand kan sparen voor die twee kippen. "Zij [hun ouders] zullen wel denken dat wij niet om hen geven."

Volgens onderzoekster Stein bestaat er nauwelijks bewijs voor de stelling dat toename van het aantal aidswezen leidt tot een groeiende jeugdcriminaliteit. "Dat stigma zou moeten worden bestreden. Doordat professionele onderzoekers en beleidsmakers aidswezen het etiket van 'delinquent' en 'crimineel' opplakken", klaagt ze, "wordt het stigma dat kinderen binnen hun gemeenschap al ondervinden alleen maar versterkt." Kinderen zonder

een vaste verzorger vervallen niet sterker tot gewelddadig gedrag – tenzij zij leven in een gemeenschap die hen buitensluit, mishandelt, veroordeelt en in de steek laat. Stein: "Een kind verliest z'n gevoel van veiligheid als het een verzorger kwijtraakt of dreigt kwijt te raken. Dat wordt nog erger als de omgeving niet in staat is de situatie uit te leggen. Het niet kunnen plaatsen van een verdrietige ervaring tast het gevoel van veiligheid even sterk aan als die ervaring zelf."

Niet schuldig voelen

Er bestaat een kans dat de kinderen Hlabe tijdelijk worden opgevangen door Place of Restoration, een opvangcentrum dat al twaalf jaar ervaring heeft met het behandelen van emotionele en psychosociale schade bij weeskinderen. Dan wordt eerst gezorgd voor hun fysieke behoeften; na drie maanden staat hun emotionele trauma centraal. Verwerking en rouw zijn voor kinderen die hun ouders verloren hebben soms een luxe, want zij zijn meestal bezig



Johannes Mkuhungo
maakt de bedden op.



met louter overleven, weet Maraliza Robbertze. Zij is maatschappelijk werkster bij het centrum. "Als de kinderen hier komen, stoppen zij hun verdriet weg", zegt Robbertze. "Pas als zij hier een tijdje zijn, merken zij dat het prima is om aandacht te besteden aan emoties en je verdriet te verwerken." Het opvangcentrum geeft speltherapie en leert het kind verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en zich niet schuldig te voelen dat het niet langer zorgt voor jongere broertjes of zusjes. Ook

wordt begeleiding geboden aan potentiële pleegouders.

De overheid geeft financiële steun aan gezinnen die door aids getroffen zijn. Als de kinderen Hlabe in een weeshuis geplaatst worden, kost dat de overheid zo'n 1800 rand per kind per maand; aan pleegouders betaalt de overheid 540 rand per kind en een arbeidsongeschiktheidsuitkering bedraagt 740 rand. Maar het kost lange tijd en uiterst veel moeite om deze uitkeringen te krijgen, klagen kinderrechtenactivisten, mede door het tekort aan maatschappelijk werkers. In KwaZulu-Natal is het extra lastig, want deze provincie staat op de rand van het faillissement; het Departement van Sociale Zaken overschreed z'n budget in 2004 met 693 miljoen rand. Een oorzaak is dat KwaZulu-Natal de afgelopen drie jaar het hoogste percentage hiv-besmettingen van heel Zuid-Afrika kende; onder pasgeborenen bedroeg het percentage in 2003 maar liefst 37,5 procent. De provincie draagt daarnaast ook de zwaarste last wat betreft het aantal aidswezen, aldus de *South African Health Review*.

Onder deze omstandigheden is het nauwelijks mogelijk kwetsbare gezinnen tijdig te helpen, stelt Deborah Ewing van de kinderrechtenorganisatie Children First. "Maatschappelijk werkers staan onder een gigantische druk vanwege de enorme behoefte aan uitkeringen, aan noodhulp, aan pleegouders en tijdelijke plaatsing, aan ingrijpen in gevallen van mishandeling en verwaarlozing", stelt ze. Ewing verwijt de regering een veel te trage verstrekking van antiretrovirale middelen. Gezondheidswerkers kunnen daardoor zieke mensen niet de behandeling geven die zij nodig hebben.

De overbelasting van de overheidskanalen onderstreept de noodzaak van steun voor families en particuliere organisaties die zich bezighouden met de zorg voor wezen,

benadrukt Ewing. "Families nemen nog steeds weeskinderen op en wij moeten uitzoeken welke ondersteuning hen in staat stelt dat te blijven doen", zegt ze. Ze vindt ook dat er extra subsidie nodig is voor scholen. Wezen vormen daar een extra belasting vanwege de gedragsproblemen die voortvloeien uit het ontbreken van een zorgzaam thuis. Bovendien komen de kinderen moe en hongerig op school.

"Toenemende aantallen leerlingen hebben niet genoeg geld voor eerste levensbehoeften als eten, brandstof, kleding, schoolgeld, schooluniformen en vervoer." Sommige kinderrechtenactivisten pleiten voor een breder vangnet van sociale zekerheid: tijdelijke giften voor bepaalde categorieën kinderen, zoals aidswezen, kunnen beter vervangen worden door een algemene kinderbijslag voor alle tot armoede vervallen kinderen.

Volgens Jo Stein zijn kinderen vooral gebaat bij een betere benadering van het probleem. Ze wil af van het stereotiepe beeld van de aidswees – het beeld dat sterke gevoelens van mededogen oproept, maar daarnaast óók weezin, angst en morele paniek. "De manier waarop over wezen gepraat wordt, leidt gemakkelijk tot een verdere segregatie en uitsluiting van zulke kinderen. We moeten af van dat goedbedoelde etiket van zieligheid, waardoor kinderen in een bepaalde hoek gedrongen worden, alsof zij door iedereen in de steek gelaten zijn. Dat stigma legt een claim op hun verdere levensloop." Ondertussen blijft het voor de kinderen onvoorstelbaar pijnlijk om een ouder te zien wegwijnen, terwijl hun toekomst zo onzeker is. De kinderen van Zibango Hlabe zien hun vader overduidelijk nog steeds als hoofd van het gezin. Ze proberen hem zoveel mogelijk te betrekken bij de bouw van het huis. Zolang zijn ziekte dat toelaat ●

[Boven] Jeffrey Mkuhungo
maakt schoon.

[Links] De broers Mkuhungo
hebben hun eigen, ouderloze,
huishouden.

NATUURRAMP IN CONGO

MARNIX DE BRUYNE

Hij pakt een grote kartonnen koker en haalt er een poster uit die gezien de gescheurde randjes al vaak is getoond. Gruwelfoto's staan erop: een neushoornkarkas waarvan de hoorn is weggehaald, brokken olifanten- en apenvlees op de markt, midden in het oerwoud gehakt en verzaagd hardhout. 'De gewapende conflicten in de Democratische Republiek Congo bedreigen de biodiversiteit', staat erboven. De boodschap van René Ngongo Mateso is duidelijk: zolang de gewapende groepen in het oosten van Congo hun gang gaan, blijft de natuur geplunderd worden, binnen of buiten de nationale parken.

"In juni vorig jaar was ik in de oostelijke provincie Ituri, waar je alleen in konvooi met VN-soldaten kunt reizen, omdat er nog dagelijks doden vallen. Ik raakte bijna in shock door wat ik zag: een rotswoestijn, heuvel na heuvel na heuvel, waar twee jaar eerder nog oerwoud groeide. Het hardhout was gekapt, waarna de lokale bevolking de overige begroeiing had weggehaald, voor brandhout." Het Congolese hardhout wordt in Uganda verkocht, meestal aan handelaren uit Aziatische landen als China, net als het goud. Congolese diamanten belanden via Rwanda op de markt. Beide buurlanden steunen rebelligroepen, die stukken territorium beheersen in het oosten van Congo. "De strijd gaat alleen om controle over natuurlijke bronnen", weet Mateso.

Hij bepleit een systeem van certificering voor hardhout, zodat de herkomst precies is te achterhalen. Voor diamanten bestaat sinds kort zo'n systeem. Dat werkt echter alleen als er een overheid is die enige controle kan uitoefenen. Jarenlang was dat in Congo niet het geval. Maar wie naar Mateso luistert, krijgt de indruk dat de situatie in Congo zich traag maar gestaag normaliseert. Sinds een jaar zijn er weer binnenlandse vluchten,

René Ngongo Mateso lijkt een handelsreiziger in milieuproblemen. Onlangs vroeg de docent biologie aan de universiteit van Kisangani (zuid-Congo) in diverse Europese landen aandacht voor de ecologische ramp die de oorlog in zijn land aanricht.



FOTO: MARLEEN NOORDERGRAAF

waardoor Mateso niet meer via Nairobi naar Kinshasa hoeft te vliegen. Sinds een jaar wordt ook de Congo-rivier weer bevaren. De universiteit in Kisangani functioneert, studenten helpen mee met Ocean, de organisatie van ecologen en natuurvrienden in Kisangani waarvan Mateso coördinator is.

Kapconcessies

Ook ligt er sinds anderhalf jaar een ontwerpwet klaar voor duurzaam beheer van de 135 miljoen hectare oerwoud in het land. Volgens Mateso bevat de wet goede punten. "Alle kapconcessies die tijdens de oorlog zijn uitgegeven, zijn bevroren en worden opnieuw geanalyseerd. Ook de manier van belastingheffing is aangepast. Vroeger moest je, als je een kapconcessie had verworven voor 10.000 hectare, alleen belasting betalen over het deel waar je daadwerkelijk aan het kappen

was. Volgens de nieuwe code betaal je belasting over de hele concessie. Dat ontmoedigt bedrijven al te grote concessies te claimen."

Maar de wet moet scherper. "Bijvoorbeeld door precies aan te geven welk deel van de opbrengst van het hout ten goede komt aan de lokale bevolking. Nu staat alleen in algemene termen dat de bewoners ervan moeten profiteren. Ook een systeem van certificering moet erin worden verwerkt." Dat wordt een zaak voor het nieuwe parlement, dat volgens het vredesakkoord van 2003 op 30 juni 2005 verkozen moet worden. Dat wordt waarschijnlijk op zijn vroegst oktober, wegens logistieke problemen. Hoe snel hij ook een goede boswet wil laten ingaan, Mateso begrijpt het uitstel. "Maar de bevolking van Congo is ongeduldig. Het gaat om de eerste verkiezingen sinds de onafhankelijkheid, veertig jaar geleden. De Congolezen kunnen gewoon niet langer wachten." ●

Gemengd dubbel

ELLES VAN GELDER / FOTO'S OBED ZILWA

Een zwarte en een blanke innig hand in hand. Dat is in Nederland lang niet overal de normaalste zaak van de wereld. Laat staan in Zuid-Afrika. Daar was een gemengd huwelijk tot 1985 zelfs bij wet verboden. Nu, twintig jaar later, is een 'gemengd dubbel' nog steeds iets ongevoons. Maar bloed kruipt waar het niet gaan kan. De ervaringen van drie gemengde stellen.

Dereck en Liza

Dereck en Liza Sijamonen zijn bijna zes jaar getrouwd en hebben een zoontje, Daniel, van anderhalf. Dereck is IT-manager en Liza is psychologe, maar zit momenteel thuis om voor Daniel te zorgen.

Liza (31) leerde als kind in Witbank, een conservatieve Afrikaner gemeenschap in Mpumalanga, dat zwarte mensen vies zijn en moorden en verkrachten. Haar relatie met Dereck (32) uit Durban was dan ook alles behalve een logische stap in haar leven. "We leerden elkaar kennen in Pretoria in 1996", vertelt Liza. "Ik vond hem perfect, op zijn kleur na. Hoe beter ik hem leerde kennen, hoe leuker ik hem vond. Na een tijdje besepte ik dat zijn huidskleur geen probleem meer was." Haar ouders echter konden hun ogen niet sluiten voor Dereck's kleur. Terwijl Dereck's familie haar met open armen verwelkomde, vertelde Liza's vader haar dat ze een zonde beging. Ze moest kiezen tussen haar ouders en Dereck. Ze koos voor haar grote liefde.

"Ik verloor niet alleen mijn ouders, maar ook veel vrienden leken van de aardbodem verdwenen", vertelt Liza. "Een schoolvriendin zei tegen me: als je naar de natuur kijkt, zie je een springbok en een zebra niet mixen, de natuur heeft ons gemaakt om apart te leven." Afrikaners zien Liza als 'wit uitschot'. Ze is door vreemden 'hoer' genoemd en ze is bespuugd omdat ze samen met Dereck in een supermarkt



liep. De afkeuring doet nog steeds pijn, maar het koppel probeert zich er zo min mogelijk van aan te trekken. Ze richten zich liever op de positieve kanten van hun verschillende achtergrond. "Zo heeft Dereck me geleerd om curry te maken en me meegenomen naar een traditionele Indiase bruiloft", vertelt Liza. "Op mijn beurt heb ik voor hem traditionele Afrikaner kost op tafel gezet." De laatste tijd voelt het stel zich meer geaccep-

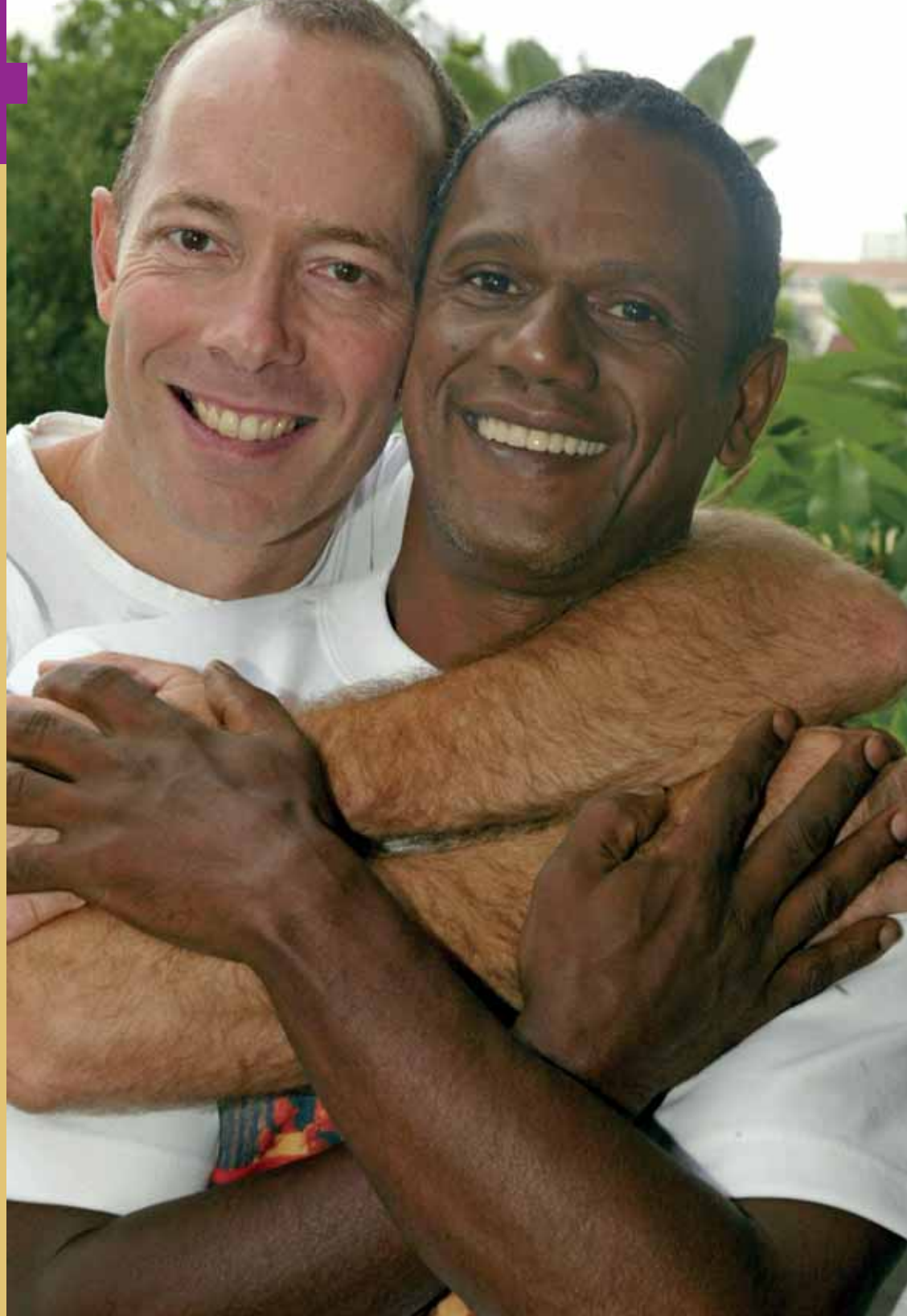
teerd. Het helpt dat ze naar Kaapstad zijn verhuisd, een stad die ze toleranter vinden dan Johannesburg en Pretoria, waar ze eerst woonden. Bovendien heeft de geboorte van hun zoontje Liza's ouders weer in hun leven gebracht. "Vlak voordat hij geboren werd, vroegen Liza's ouders zich af of hij zwart of wit zou zijn", vertelt Dereck. "Maar nu lijkt zijn kleur niet langer relevant. Daniel is gewoon hun geliefde kleinzoon."

Atholl en Edmund

Atholl Hay en Edmund Twaites ontmoeten elkaar acht jaar geleden. Samen leiden ze een dansproject voor kinderen en tieners uit de townships Imizamo Yethu en Hangberg in Houtbaai.

Het is moeilijk een koppel te vinden met zo'n verschillende achtergrond als Atholl en Edmund. Atholl (45) werd geboren in een welvarende familie in Pietermaritzburg die een schare aan zwarte bedienden had. Zijn ouders steunden het apartheidsregime niet, maar kwamen er ook niet tegen in het geweer. Atholl moest verplicht het leger in en vocht aan de grens bij Angola. Later werkte hij als acteur en steward. Edmund (48) werd grootgebracht in een arm gezin in Claremont, Kaapstad. Toen hij elf was, moest zijn familie omdat ze kleurlingen waren naar het getto Manenberg verhuizen. Hij verbrandde autobanden en plunderde tijdens de acties om vrij onderwijs af te dwingen. Op zijn veertiende belandde hij als arbeider in een schoenenfabriek. Zijn redding was de hype rondom de film *Saturday Night Fever*. Tijdens een discodanswedstrijd werd zijn talent ontdekt en begon zijn carrière als professioneel danser. "We zijn zo verschillend, het is ongelooflijk dat we elkaar gevonden hebben", zegt Atholl. "We vullen elkaar op ieder vlak aan."

Hoewel je zou denken dat een gemengd homoseksueel stel veel commentaar krijgt van conservatieve Zuid-Afrikanen, zeggen Edmund en Atholl daar geen last van te hebben. "Veel mensen denken waarschijnlijk dat we gewoon vrienden zijn, want we tonen niet in het openbaar dat we een relatie hebben", verklaart Atholl. "We hebben ons erbij neergelegd dat een groot deel van de Zuid-Afrikanen erg conservatief is. En ik heb geen zin om een klap in mijn gezicht te krijgen omdat we hand in hand lopen." Binnen de homoscene zijn ze wel open over hun relatie, maar ook daar is hun samenzijn nog niet helemaal 'normaal'.



"In het homowereldje bestaat nog erg veel ongelijkheid", zegt Edmund. "De clubs zijn allemaal wit omdat de zwarte mannen geen geld hebben om vanuit de townships naar de stad te komen. En als je een gemengd koppel tegenkomt, gaat het vaak om een oudere blanke man die voor een zwarte of gekleurde jongen zorgt. In die relatie zijn de partners niet gelijkwaardig, zoals in de onze."

Jaap en Shireen

De Nederlander Jaap de Visser en de Zuid-Afrikaanse Shireen Titus kennen elkaar sinds 1997. Jaap werkt als docent en onderzoeker voor universiteiten in Utrecht en in Kaapstad. Shireen studeert toegepaste ethiek en moedert over zoon Thabo.

Jaap (30) vertrok naar Zuid-Afrika als uitwisselingsstudent. Hij belandde op de rechtenfaculteit van de Universiteit van de Westkaap, de voornamelijk zwarte universiteit waar Shireen studeerde. “Jaap viel op tussen de andere studenten”, vertelt Shireen (ook 30). “In eerste instantie wilde ik niet met hem praten omdat hij blank is. Maar daar wist ik me gelukkig snel overheen te zetten.” Het klikte tussen Jaap, die opgroeide in het vissersdorp Urk, en Shireen, die haar jeugd doorbracht in het getto Mitchells Plain op de Kaapse Vlakte. “Ik moest behoorlijk wennen aan het hebben van een blanke vriend”, zegt Shireen. “Het duurde een maand of drie voordat ik met hem hand in hand wilde lopen. Ik kreeg veel commentaar op onze relatie. Mijn moeder zei dat Jaap me tot bediende zou maken en vrienden dachten dat hij slechts uit was op een pleziertje. Maar ik wist dat dat niet was.”

Shireen's optimisme bleek terecht. In plaats van de geplande zes maanden bleef Jaap zes jaar in Zuid-Afrika. Inmiddels zijn ze getrouwd. Het koppel noemt hun uiteenlopende achtergrond een verrijking van hun leven, maar het levert ook spanningen op. Soms begrijpen ze elkaar niet. “Een voorbeeld is dat zodra we gingen werken, Shireen financieel voor haar ouders moest zorgen”, vertelt Jaap. “Zoiets gebeurt in Nederland niet. Het duurde even voordat ik het begreep en accepteerde.”

De vaste thuisbasis van Jaap en Shireen is momenteel Utrecht, hoewel ze ieder jaar een periode in Zuid-Afrika proberen te verblijven. “Voor een gemengd stel zijn Zuid-Afrika en Nederland erg verschillend”, vertelt Jaap. “In het begin dacht ik dat racisme in Zuid-Afrika iets van het verleden was, maar de rassenschei-



ding zit nog erg diep. Bijna iedere dag worden we daar geconfronteerd met mensen die ons afkeurend aanstaren. Ze geven Shireen het gevoel dat ze met haar neus in de boter is gevallen, en kijken mij vragend aan of ik niks beters kan krijgen.” Het openlijke racisme in Nederland is aanzienlijk minder. “Veel mensen vinden het leuk dat we bij elkaar zijn”, zegt Jaap. “Ons zoon Thabo wordt gezien als voorbeeld van de regenboognatie.” “Maar soms

heb ik het gevoel dat er onderhuidse vooroordelen spelen ten aanzien van mijn huidskleur”, vervolgt Shireen. “Alleen zijn Nederlanders daarin minder direct dan de Zuid-Afrikanen, die openlijk discrimineren.” •



De Swakopmund Observer

over media en het vrije woord

Waarde Lezer,

Nooit eerder waren onze leiders zo toegewijd aan de strijd tegen de corruptie. Dat de westerse donoren daarop aandringen, is van geen belang. Dat zij de steun voortzetten, is mooi meegenomen. Wie durft zijn voorganger te vervolgen? President Mwanawasa van Zambia!

Wie verlaat zijn partij moe van alle fraude? President Mutharika van Malawi!

Wie sleept zijn vice-president voor het gerecht? President Mbeki van Zuid-Afrika!

Wie legt zijn minister van informatie, een grenzeloze verkwister van overheidsgelden, het zwtjgen op? President Mugabe van Zimbabwe!

Wie is er schatrijk en kan dus nooit corrupt zijn? President Guebuza van Mozambique!

De Dikke Donor, te gast in de Lothar von Trotta. Gaststátte in Swakopmund, zegt: "Er waait een frisse wind door Afrika."

Good governance! Human Rights! Accountability! Hij struikelt bijna over zijn eigen jargon. Onze leiders lachen in hun vuistje. Wij wachten op de eerste die zichzelf een kroon op het hoofd zet en zichzelf tot keizer uitroept! Nooit was de strijd tegen corruptie zo lucratief!

Heinrich Otjiwarongo
swakop@hotmail.com

Nieuwe krant neemt het op tegen Mugabe

Het nieuwe Zimbabweanse weekblad *The Zimbabwean* geeft 'stem aan de stemlozen', aldus de ondertitel, maar laat de namen van de sprekers onvermeld. Het eerste exemplaar rold half februari van de drukpersen in Londen en Johannesburg.

Initiatiefnemer is de Zimbabweaanse journalist Wilf Mbanga. Hij was eerder medeoprichter van het inmiddels verboden Zimbabweaanse dagblad *The Daily News* en woonde recentelijk een jaar met zijn vrouw Trish in Tilburg, dat hem een 'vrijplaats' had aangeboden. Het tabloidformaat van de krant, 24 pagina's dik, is inmiddels gangbaar in de moderne media. Bij nadere inspectie valt een minder gebruikelijk detail op: de krant staat vol artikelen zonder auteursvermelding. In *The Zimbabwean* zijn slechts vier namen van journalisten terug te vinden, terwijl toch ruim zestig Zimbabweaanse journalisten bijdragen.

Veiligheidsverwegingen zijn de reden voor de anonimiteit, verklaart Mbanga – mét naam. "We hebben journalisten binnen Zimbabwe en ook medewerkers buiten het land die wellicht teruggaan. Zij vrezen arrestatie als gevolg van hun betrokkenheid." De officiële Commissie voor Media en Informatie, verantwoordelijk voor de sluiting van vier onafhankelijke kranten, zette na de lancering onmiddellijk de aanval in: de krant zou de vrijheid van meningsuiting bedreigen.

Nóg een ongewoon kenmerk van *The*



FOTO: URGINA MAULUKA

schijnlijk moeizame – distributie in Zimbabwe mogelijk te maken. De Nederlandse stichting Freevoice draagt eveneens 10.000 euro bij, bestemd voor de drukkosten in Johannesburg gedurende een maand. Freevoice wil op termijn meer bijdragen, afhankelijk van de ontwikkelingen. Daarnaast is er reeks internationale donoren, volgens Mbanga. Aanvragen bij Britse en Amerikaanse fondsen zijn overigens (nog) niet gehonoreerd. (MvT)

In Nederland is *The Zimbabwean* verkrijgbaar via een postabonnement (zie www.niza.nl/zimbabweansub) Meer informatie: www.thezimbabwean.co.uk



Danny Glover speelt in film over Sam Nujoma

Een film over het leven van de Namibische oud-president Sam Nujoma gaat zeker vier miljoen euro kosten. Productiemaatschappij Pacon is in gesprek met de Amerikaanse acteur Danny Glover als kandidaat-hoofdrolspeler in *White Officers Waved*. Volgens Tangeno Amupadhi, verbonden aan het dagblad *The Namibian*, wordt het grootste deel van de kosten opgebracht door belastingbetalers. Het in Londen uitgegeven maandblad *New African* pikt een graantje mee: voor een uitnemende advertorial over Nujoma, gericht op potentiële sponsors van het project, werd een paar ton neergegeld. Cuba is een van de filmlocaties.

Seksuele apartheid in Lesotho

Miss World Tourism 2005 in Zimbabwe



Honger? EU-boycot? Het weerhield deelneemsters uit bijna honderd landen niet om eind februari deel te nemen aan de Miss World Tourism 2005

verkiezing in de Zimbabweaanse hoofdstad Harare. Het evenement vond plaats in het Sheraton Hotel, gelieerd aan regeringspartij Zanu-PF. Air Zimbabwe was een hoofdsponsor. Ook Nederland was vertegenwoordigd.



Met denkbeeldige verkiezingsposters heeft het NIZA in maart de aandacht gevestigd op haar onlangs ingestelde Fonds voor Democratie in Zimbabwe. Op 17 maart kwam de aap uit de mouw: over de posters waren stroken geplakt met de tekst 'Wat heb je aan verkiezingen als er niks te kiezen is.' De campagne, inclusief reclamespots, werd ontwikkeld door copywriter Jan Bennink en artdirector Patrick Dorresteijn. Eerder produceerden zij een spot die opriep tot steun aan het door een bomaanslag getroffen vrije radiostation Voice of the People. (Nog te horen op www.benninkdorresteijn.nl, klik radio en dan radio 2001.) Wif Mbanga, hoofdredacteur van *The Zimbabwean*, stond model voor de poster van de dierenpartij.

Radio Trottoir

Een bekend verschijnsel in Afrika: straatpraat. Begin januari leidden berichten dat de Congolese president Joseph Kabila was neergeschoten tot grote paniek. *l'Avenir*, een in Kinshasa verschijnend dagblad, kwam met de volgende reconstructie: 'Het gerucht dook 5 januari voor het eerst in het westen van de stad op. Vervolgens verplaatste het zich naar het vliegveld. Daar sloeg de paniek toe. Terwijl de president in het Palais de la Nation een vergadering van de nationale

defensieraad voorzat, raakte de stad volslagen verlamd.' De krant beweert dat het gerucht een test was 'met het doel uit te vinden of de inwoners van Kinshasa juichend de straat op zouden gaan. Maar de politici die hierachter zaten moesten leren om een onderscheid te maken tussen hun dromen en de werkelijkheid. Om uit te vinden wie in Congo wie steunt, kun je het beste verkiezingen houden.' *Le Potentiel*, een ander dagblad, weet dezelfde dag te melden dat de paniek

nog toenam nadat een ander verhaal de ronde ging doen: er was weliswaar op de president geschoten, maar hij was niet gedood. Hij zou zijn uitgeweken naar een buitenland. *La Tempete des Tropiques*, ten slotte, beschrijft de stad nadat het gerucht de ronde deed als een 'soort Olympische racebaan waarbij de bezoekers van markten, winkels, ziekenhuizen en scholen alle kanten oprenden.'



krant tussen wandelende duinen

Het besluit om dertig procent van het aantal kiesdistricten in Lesotho aan vrouwen toe te kennen, is een vorm van seksuele apartheid. Dat verklaarde Molapo Qhobela, leider van de oppositiepartij Basutoland African Congress onlangs tegenover het Zuid-Afrikaanse persbureau SAPA. Ook generaal-majoor Metsing Lekhanya van de Basotho National Party spreekt van discriminatie. Terwijl vrouwen-groepen het regeringsbesluit toejuichen, vechten verschillende (mensrechten)organisaties het besluit aan. Lesotho gaat op 30 april naar de stembus.

Indiërs rijker dan blanken

In vijf van de negen provincies in Zuid-Afrika verdienen Indiase huishoudens inmiddels gemiddeld meer dan blanke. Dat meldt de zondagskrant *Sunday Times*. Volgens de krant, die zich baseert op onderzoeken van het Zuid-Afrikaanse Institute of Race Relations, zijn de onderlinge economische verhoudingen tussen de bevolkingsgroepen in de afgelopen tien jaar ingrijpend gewijzigd. Afrikaanse huishoudens gingen er gemiddeld met ruim zeventig procent op vooruit, huishoudens van kleurlingen zelfs met tachtig procent. Landelijke percentages geven aan dat blanken gemiddeld nog steeds het meest verdienen.

Hoofdredacteur ontvoerd

Op 27 januari werd Jeremias Langa, hoofd nieuws van het Mozambikaanse privé-station Soico TV, in Maputo ontvoerd. Hij werd korte tijd vastgehouden. Zijn ontvoerders dreigden dat hem een zelfde lot beschoren was als Carlos Cardoso "als hij zijn mond niet zou houden." Onderzoeksjournalist Cardoso werd in 2000 vermoord.

Lezersaanbiedingen



Louis Mhlanga en Eric van der Westen Keeping the dream

Jazzmuzikanten Eric van der Westen en Louis Mhlanga hebben de opvolger van *Song for Nomsa* uitgebracht. Twaalf prachtige nieuwe songs, van ballades tot kwela. Enkele nummers zijn live opgenomen. Special guest: Habib Koité!

5 euro korting op

Louis Mhlanga en Eric van der Westen
Keeping the dream

Uitgebracht door EWN. Normale prijs: € 15,-. Actieprijs: € 10,-

Stort dit bedrag op giro 4784521 t.n.v. Stichting EWM, Postbus 5000 HD, Tilburg o.v.v. aktie. Meer informatie over de muzikanten op: www.ewm-music.com



Kadir van Lohuizen Diamond matters

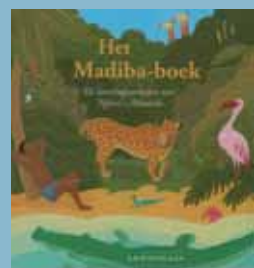
Schitterend fotoboek, uitgebracht door Mets & Schilt i.s.m. NiZA ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling die op 24 maart opent in het FOAM in Amsterdam. Zie artikel hiernaast (pag. 41 t/m 46)

3 euro korting op

Kadir van Lohuizen
Diamond matters

Uitgeverij Mets & Schilt, ISBN 9053304428
Normale prijs: € 18,-. Actieprijs: € 15,-. Actienummer: 900-81057

Tegen inlevering van deze bon bij de boekhandel krijgt u een korting op de Nederlandstalige editie van 3 euro. De actie loopt van 24 maart t/m 24 mei 2005.



Het Madiba-boek

Kleurrijk kinderboek met de lievelingsverhalen van Nelson Mandela. Zie achterzijde van dit blad.

3 euro korting op Het Madiba-boek

Uitgeverij Het Lemniscaat, ISBN 9056376284
Normale prijs: € 22,50. Actieprijs: € 19,50. Actienummer: 90081118

Tegen inlevering van deze bon bij de boekhandel krijgt u een korting van 3 euro. De actie loopt van 18 maart 2005 tot 14 juni 2005.

Abonnement 2005

Zuidelijk Afrika

Maatschappij Cultuur Reizen

**Een continent dat kleur geeft aan je leven.
Neem nu een abonnement voor 2005**

Als welkomstgeschenk krijgt u het zomernummer van 2005 gratis – plus de Zuid-Afrikaanse jazz cd *Ten + One Song*.



Bent u al abonnee? Laat dan iemand anders gratis kennismaken met het blad.

Meldt u snel aan per e-mail: magazine@niza.nl. Of vul onderstaande bon in.

U betaalt voor het abonnementsgeld in 2005 slechts € 10,35 (Europa: € 13,40; buiten Europa: € 15,50). U krijgt een acceptgiro thuisgestuurd. Het abonnement geldt tot wederopzegging.

Ik geef een gratis kennismakingsnummer aan:

Voorletters _____ Achternaam _____ m/v

Adres _____

Postcode en plaats _____

Telefoonnummer _____

Ik neem een abonnement en krijg het eerste nummer cadeau.

Voorletters _____ Achternaam _____ m/v

Adres _____

Postcode en plaats _____

Telefoonnummer _____

Bank- of girorekening _____

Kopieer de bon of knip hem uit. Stuur hem in een envelop zonder postzegel naar:
Zuidelijk Afrika, Antwoordnummer 11800, 1000 RA Amsterdam. Faxen mag ook: 020-520 62 49.
Of zendt de gegevens per e-mail naar: magazine@niza.nl



BRAM POSTHUMUS / FOTO'S: KADIR VAN LOHUIZEN

Diamantwinning bij Lucapa, Angola.

DIAMANTEN AAN DE BRON

Sieraden met diamanten zijn omgeven met schittering en glamour, het zijn symbolen van liefde. Maar die pracht verbleekt als je weet hoe deze edelstenen gewonnen worden.

“Je denkt toch zeker niet dat we dit voor ons plezier staan te doen. Geef ons een echte baan en we zijn morgen – nee: vandaag nog! – allemaal vertrokken.” Deze uitspraak van een diamantgraver uit Sierra Leone maakt duidelijk welk een ellendig bestaan de diamantvelden van Lunda Norte en Lunda Sul (Angola), Koidu en Tongo Fields (Sierra Leone) en rond Mbuji-Maji (DR Congo) bieden. Jonge mannen en kinderen op zoek naar de glinstersteentjes staan daar tot hun middel in het water. Ze lepelen zand en modder op en zeven dit, twaalf uur per dag. Fotograaf

Kadir van Lohuizen, die de winplaatsen bezocht voor zijn fotoreportage *Diamond Matters*: “Ik zag jonge mannen naar de bodem van de rivier duiken om daar de stenen te zoeken. Ze krijgen lucht via een systeem dat op een compressor werkt. Levensgevaarlijk. Veel mannen verdrinken.”

Het zijn mensonterende taferelen. Die indruk kreeg ook de Angolese journalist Rafael Marques, die onderzoek deed naar de situatie in de diamantgebieden in zijn land. Hij beschrijft in zijn rapport *The Stones of Death* (Stenen des Doods) de mishandeling van de amateurgravers – die hier *garimpeiros* heten –, de ontruiming van dorpen omdat iemand een exploitatielicentie heeft gekregen, het verbod op landbouw op mogelijke vindplaatsen van diamanten, de onopgehelderde moordpartijen. André Jorge Honda, bijvoorbeeld, stond zich in de rivier Cula te wassen op 19 september 2004, toen een bewaker naar hem toekwam. Deze beschuldigde hem van illegaal diamanten zoeken en schoot hem vervolgens zonder pardon in de nek. Honda's zaak is nooit onderzocht, de familie ►



kreeg geen compensatie. In Marques' rapport staan zeventig van dat soort zaken – het topje van een ijsberg. Het traject dat veel diamanten afleggen, van de waterige vindplaatsen in Afrika naar de vingers van jetset-dames in rijke metropolen, was nog niet eerder van begin tot eind in beeld gebracht. Kadir van Lohuizen heeft dat nu gedaan. “Het is een beetje uit de hand gelopen”, zegt Van Lohuizen over de reizen die hij maakte om alle beelden bij elkaar te krijgen. Sierra Leone, Angola en DR Congo stonden altijd al op het programma. “Maar dan ook nog Parijs, India, Londen, New York...” Stuk voor stuk schakeltjes in die lange en ingewikkelde productieketen van de diamantindustrie (zie bijgaand kader). Zijn reportage vindt z'n weerslag in de fototentoonstelling *Diamond Matters*.

Voor Kirsten Hund van de Fatal Transactions Campagne markeert de fototentoonstelling – mede door haar georganiseerd – een nieuw begin. De campagne begon enkele jaren geleden met een heel ander doel: voorkomen dat consumenten door de aankoop van de edelstenen bij de juwelier meebetalen aan een smerige oorlog ergens in Afrika. Dat ging zo: rebellen in Angola en Sierra Leone en gewapende groepen in Congo hadden zich meester gemaakt van de diamantvelden en verkochten deze uiterst gemakkelijke smokkelwaar – je stoopt een envelop met stenen ter

waarde van een paar honderdduizend euro gewoon in je binnenzak – aan wie maar wilde. Dankzij de opbrengst konden ze wapens aanschaffen en de bloedige oorlogen voortzetten. Inmiddels bestaan dergelijke ‘bloeddiamanten’ niet meer, want deze oorlogen zijn voorbij. Dat betekent voor Fatal Transactions een koerswijziging. Hund: “Het gaat voortaan om de basisrechten van degenen die in de industrie werken, zoals recht op grond, op basisvoorzieningen en op lonen, maar ook om problemen rond schendingen van mensenrechten.” Het gaat kortom om het beëindigen van de wantoestanden die Marques beschreef en Van Lohuizen fotografeerde.

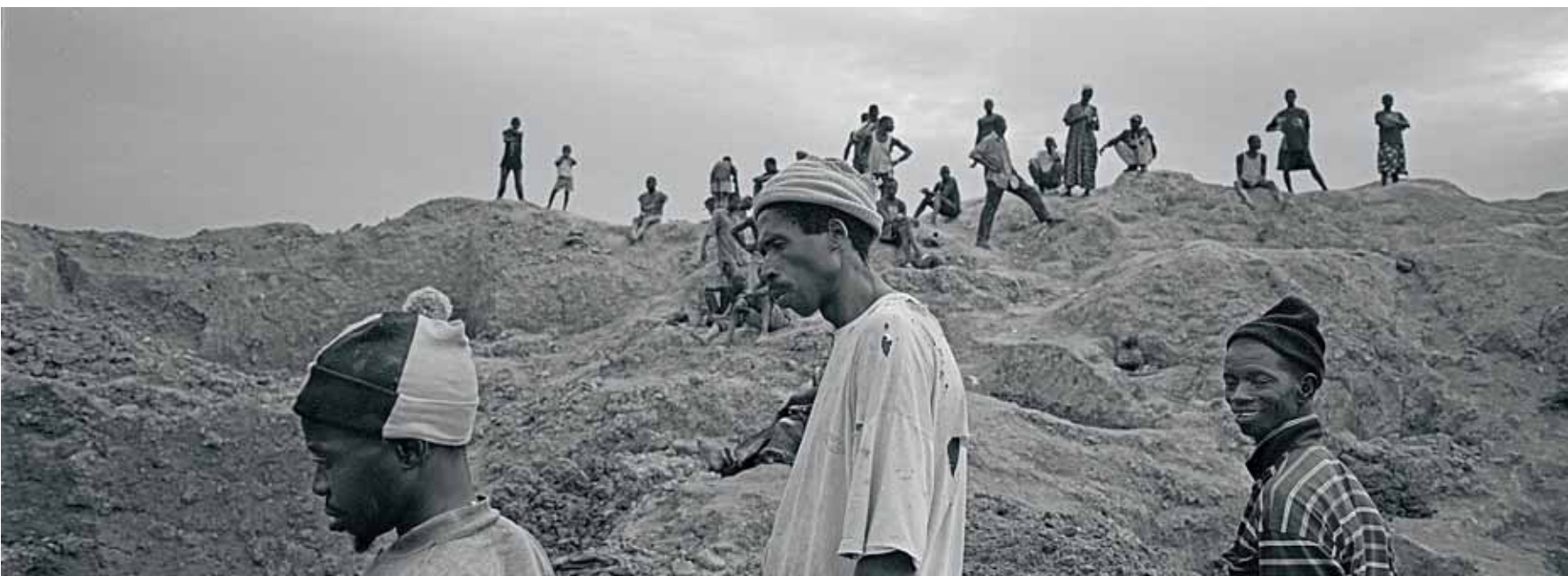
Maar wie kan, wil, moet daar iets aan doen? Er is al een begin: het Kimberley Proces, genoemd naar de Zuid-Afrikaanse stad waar de diamantwinning geboren is. ‘Kimberley’ voorziet in een certificeringssysteem, waarbij overheden en industrie samenwerken om de diamanten uit conflictgebieden buiten de reguliere handel te houden. Alleen stenen met een officieel certificaat van oorsprong mogen verhandeld worden. Welbegrepen eigenbelang natuurlijk, want de associatie met ‘bloed’ tast het positieve imago van de diamanten aan.

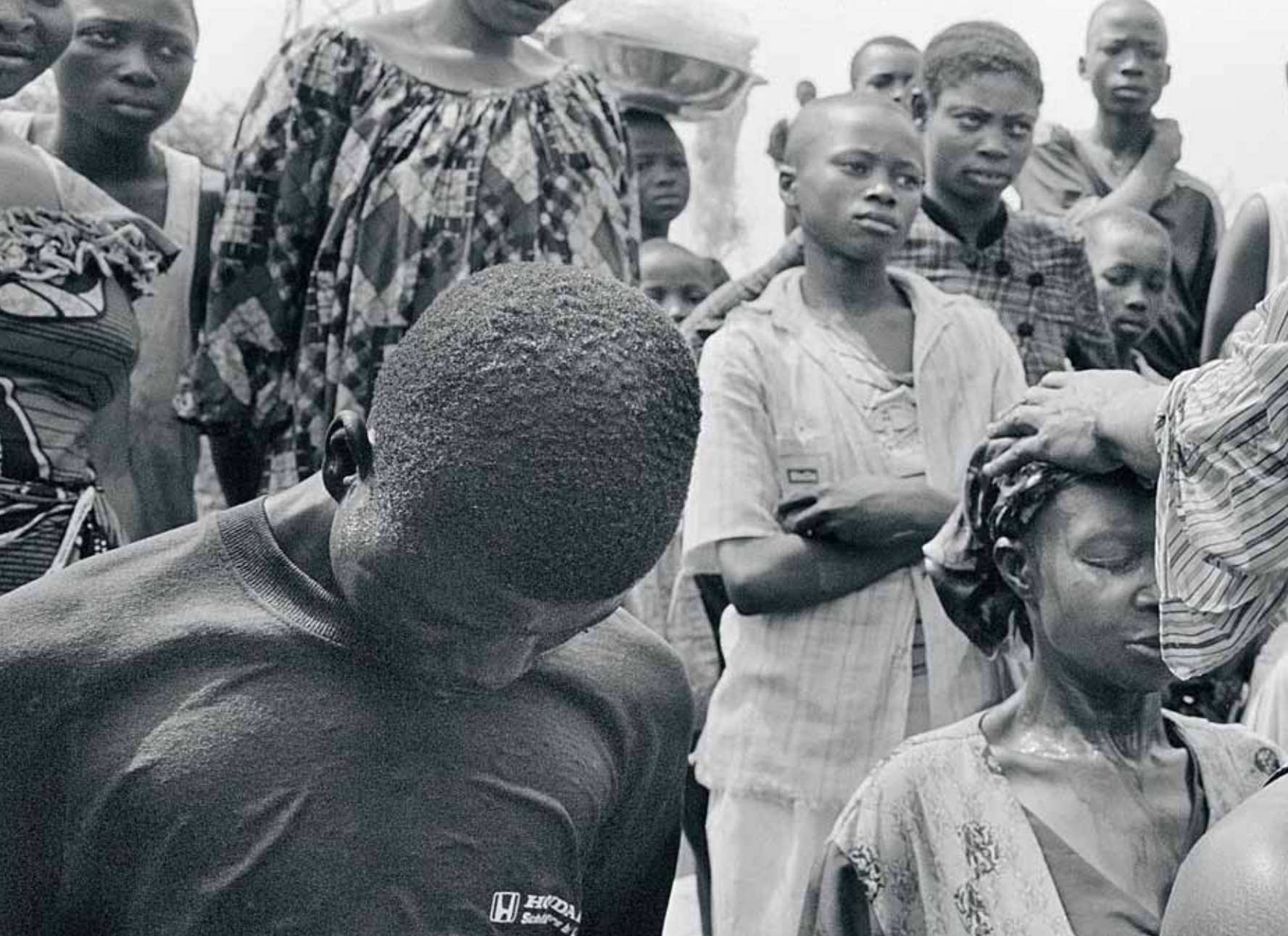
Een knelpunt bij de uitvoering van ‘Kimberley’ is de controle. De overheden in Congo en elders moeten de certificering van diamanten ►



De mijnen in Bakwa Bowa, DR Congo.

↓ Mijnen in Koidu, Sierra Leone.





uitvoeren, maar dat veronderstelt het bestaan van een centraal gezag, dat er in veel gevallen helemaal niet is. Kadir van Lohuizen zag tijdens zijn bezoeken aan de diamantwinning vooral géén overheid. “Je hebt te maken met grensoverschrijdende (traditionele) koninkrijken. Je doet zaken met de *paramount chief* in Sierra Leone of met de *soba* in Angola. Smokkel zal er dus altijd zijn. Je kunt een Angolese diamant laten certificeren in Kinshasa. Niemand die het weet.” Bovendien zijn er landen met een diamantindustrie die helemaal niets van certificering (willen) weten. Kongo-Brazzaville werd uit ‘Kimberley’ gegoooid omdat het niet afdoende kon verklaren waar het zijn diamanten vandaan had. In het noordoosten van de DR Congo zijn nieuwe diamantvelden ontdekt en die diamanten zullen op de markt komen via Uganda, Rwanda en hun buurlanden, die geen van alle deelnemen aan het Kimberley Proces.

Mythe

Fatal Transactions denkt aan de instelling van een soort Fair Trade-diamant, waarbij minimale rechten van werkers in de industrie gegarandeerd zijn. En omdat duidelijk moge zijn dat lokale overheden in Congo, Angola en Sierra Leone de wil noch de middelen hebben om daar iets aan te doen, valt de blik op de bedrijven die diamanten verhandelen ▶

DE REIS VAN EEN DIAMANT

1. Delfstof

Diamanten zijn vulkanische koolstof dat duizenden jaren lang samengeperst is. Ze bevinden zich onder de oppervlakte in kegelvormige vulkanische schoorstenen (de zogeheten kimberlietpijpen) in onder meer Zuid-Afrika en Botswana. Maar diamanten reizen ook dan al: meegevoerd door ondergrondse en bovengrondse stromen komen ze aan de oppervlakte. Ze duiken op in zee, zoals bij Namibië, of in rivieren, zoals in Angola, DR Congo en Sierra Leone. Deze stenen, alluviale diamanten ge-

noemd, hoeven alleen maar ‘gevonden’ te worden.

2. Winning

Grote mijnbouwbedrijven als De Beers winnen de diamanten ver onder de grond. Het ‘vinden’ van diamanten aan de oppervlakte gebeurt onder erbarmelijke werkomstandigheden. Vooral ongeschoolde jongemannen en kinderen werken van zonsopgang tot zonsondergang en krijgen daarvoor eten of een paar centen. In Sierra Leone, DR Congo en Angola werken 1,2 tot 1,6 miljoen van deze



Doop van diamantgravers in Mbuji-Mayi, DR Congo.

stenenzoekers. Hun directe bazen zijn de licentiehouders die een deel van dat maanlandschap onder hun beheer hebben. In Sierra Leone kunnen dat zakenvrouwen zijn, maar in Angola zijn het vooral de oude generaals uit de burgeroorlog en in Congo onduidelijke 'gewapende groepen'. Er heerst een gewapende vrede: tussen de gravers onderling en tussen de gravers en hun bazen. De sterkste wint.

3. Handel

Een gevonden diamant komt terecht in een stroom van steeds grotere opkopers. Deze lucratieve schakel trekt kleurrijke personen

aan, zoals Libanezen in Sierra Leone. Kadir van Lohuizen trof in het Congolese diamantcentrum Mbuji-Maji veel priesters aan, die van hun diamantwinsten een kerkgenootschap hadden opgericht, een zo mogelijk nog winstgevender business. Alles wordt betaald met contant geld; koffers vol dollars worden Afrika in en uit gezeuld. Het einddoel van deze handel is Antwerpen, vroeger ook Amsterdam.

4. Bewerking

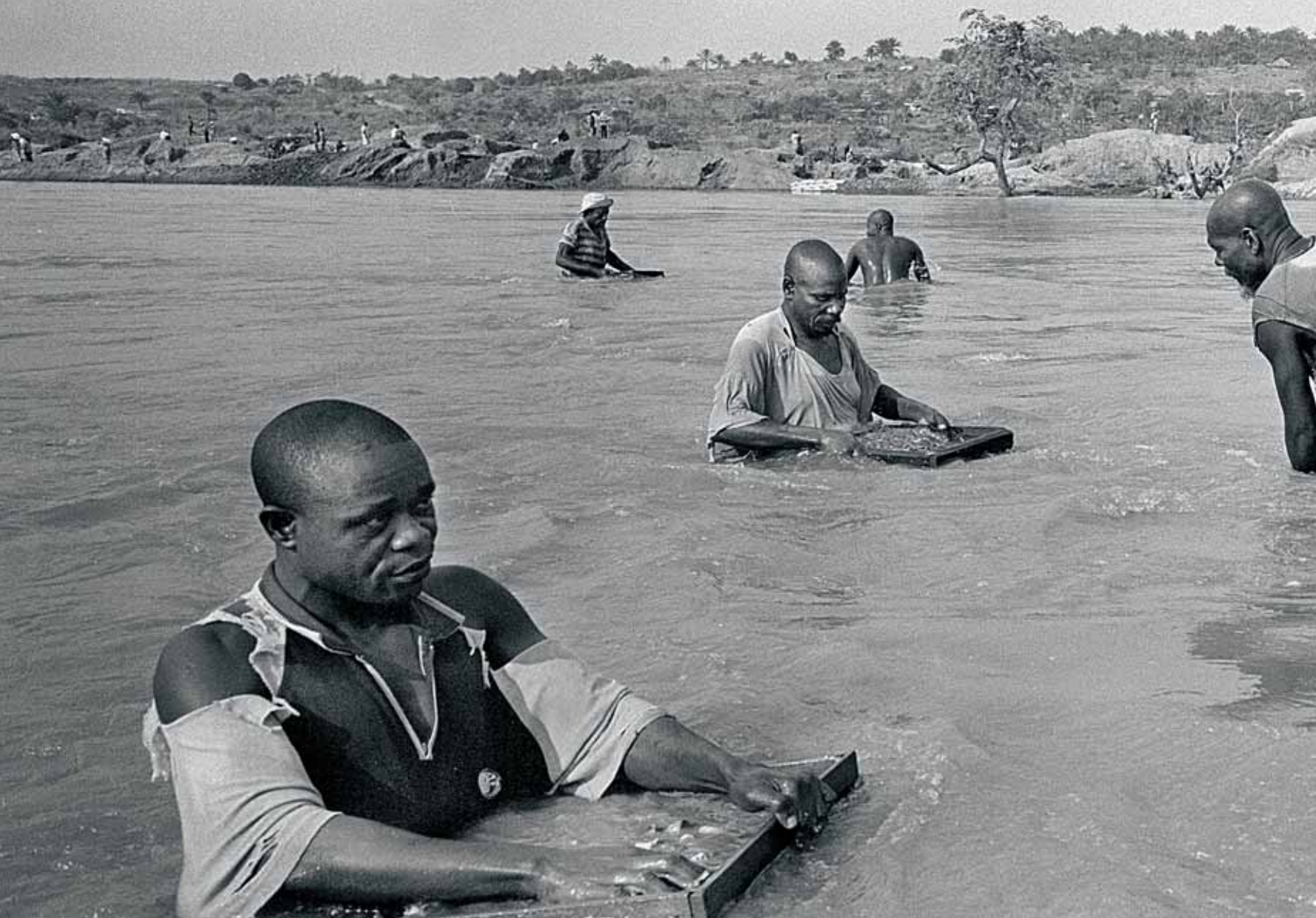
Vroeger werden alle stenen in Antwerpen bewerkt, maar dat is te duur geworden. Alleen nog de hoogwaardige stenen worden er

bewerkt. De stad Surat in de Indiase deelstaat Gujarat is in korte tijd hét centrum van de diamantbewerking geworden. Arbeid kost er vrijwel niets en is overal te vinden. Eén miljoen arbeiders bewerken er nu tachtig procent van alle ruwe diamanten.

Millimetergepeuter, voor honderd dollar per maand. Van Lohuizen fotografeerde werkplaatsen waar dozijnen volwassenen en kinderen bezig zijn met het snijden en polijsten. Hij verbaasde zich erover dat je voor de tweede keer op de route van de diamant dit soort miserabele werkomstandigheden tegenkomt.

5. Verkoop

De eindbestemmingen van de geslepen stenen zijn de chique interieurs van de diamantenhuisen in Parijs, Amsterdam, Antwerpen en New York, waar onberispelijk geklede heren hun in satijn verpakte topstenen aan de vrouw brengen. Het contrast met de winplaatsen in Afrika en de Indiase 'sweats-hops' is onvoorstelbaar groot ●



en bewerken. Het is voor Kirsten Hund in elk geval duidelijk dat de consument niet langer het brandpunt van de campagne kan zijn. “De industrie moet het doel zijn. Daar wordt binnen het Kimberley Proces ook al over gesproken.” De reacties zijn verdeeld, zegt ze. “Nederlandse juweliers, bijvoorbeeld, zijn heel defensief. Maar De Beers, die de hele pijplijn vanaf zijn eigen mijnen zelf controleert, is er sterk voor. Het probleem zit in de niet-gereguleerde sector, in de wanorde van de *garimpeiros* en hun honderdduizenden lotgenoten. “Ook daar kun je je richten op bedrijven”, vindt Hund. “We zijn er zelf nog niet uit hoe we dat willen vormgeven. Moeten we toe naar een gedragscode? Zelf heeft de industrie het over de vijfde C – na *carat, cut, clarity* en *colour* zou *corporate responsibility* kunnen worden toegevoegd.” Maatschappelijk verantwoorde diamanten dus. Hund: “Centrale vraag voor ons blijft in elk geval: hoe wordt Afrika beter van zijn eigen grondstoffen?”

Het is daarbij van het grootste belang dat de ‘mythe van de diamant’ blijft bestaan. Daarvan is men zich zelfs in de meest verafgelegen gebieden bewust. Iedereen is op zoek naar de grote klapper: die ene steen die al je problemen zal oplossen. De grote klapper kan alleen bestaan bij de gratie van het imago van de diamant als een uniek, mooi, puur en vooral zeldzaam ding. Dat is een knap staaltje, want in feite zijn er dia-

manten in overvloed en zijn de stenen vrijwel waardeloos. Er is dus een strakke marktregie nodig om de schaarste in stand te houden. Iedereen moet zich daarnaar voegen, anders dondert het kaartenhuis voor iedereen in elkaar.

Maatschappelijk verantwoorde diamanten kunnen helpen het imago van de diamant overeind te houden. Dat is ook in het belang van de diamantindustrie, die momenteel vooral klaagt over de administratieve rompslomp die controle op de winning oplevert. De ‘zuivere diamant’ kan zelfs de magie rond de edelsteen versterken: niet alleen mooi en zeldzaam, maar ook verantwoord gewonnen en verhandeld. Dat helpt vooral drie van de meest onderontwikkelde stukken van Afrika alsnog te laten profiteren van hun grondstoffen •

De tentoonstelling *Diamond Matters (De waarde van de diamant)* is van 24 maart tot 8 mei te zien in het Fotografie Museum Amsterdam (FOAM), Keizersgracht 60g in Amsterdam. De foto’s worden tegelijkertijd geëxposeerd in Freetown (Sierra Leone), Luanda (Angola) en Kinshasa (DR Congo). Het gelijknamige fotoboek met een compleet overzicht van de foto’s van Kadir van Lohuizen verschijnt bij uitgeverij Mets & Schilt en kost € 18,-.



Winning in de rivier bij Mbj-Mayi, DR Congo.

↓ Wassen van het zand in Bakwa Bowa, DR Congo.





Sindiswa Gumede verkoopt ananas in de berm van de N2 bij Mfekayi, Kwazulu-Natal.
foto: David Larsen - The Media Bank/africanpictures.net

Shukri wint EU Literatuurprijs

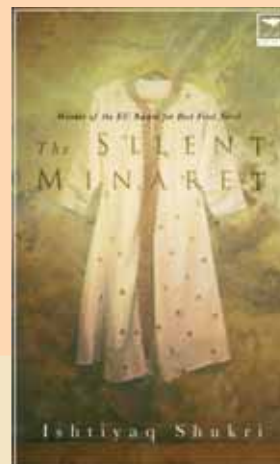


Ishtiyag Shukri (in het midden)

Ishtiyag Shukri heeft met zijn debuutroman *The Silent Minaret* de EU Literatuurprijs voor Zuid-Afrika gewonnen. De roman werd gekozen uit 116 inzendingen. Op 2 februari overhandigde Frans Engering, de Nederlandse ambassadeur in Zuid-Afrika, de onderscheiding, waaraan een geldprijs van drieduizend euro is verbonden.

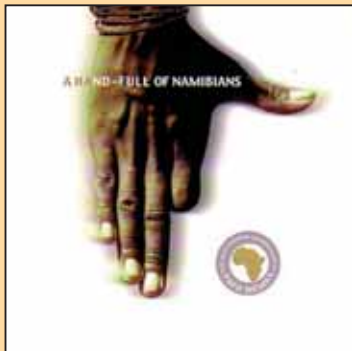
Wat gebeurt er met je overtuiging als persoonlijke idealen bezwijken onder grote mondiale gebeurtenissen? Dat is het thema van *The Silent Minaret*. De hoofdpersonen reconstrueren de verdwijning van Issa Shamsuddion aan de hand van herinneringen. Issa, zoveel is duidelijk, verdwijnt uit Zuid-Afrika en beweegt naar de radicaal-islamitische circuits in Londen, een controversiële en onbegrepen gemeenschap. Is zijn verdwijning een keuze, een volgende stap in een zelf opgelegd ballingschap? Of zijn er sinistere krachten aan het werk? Volgens het juryrapport zijn de karakters in Shukri's werk 'onvoorspelbaar' en krijgt de vertelling diepte door de afwezig-

heid van de hoofdpersoon. Het gebruik in de tekst van sms en e-mail vindt de jury interessant; ze is onder de indruk van de wijze waarop de auteur het verhaal 'oproept', meer dan dat het de gebeurtenissen vertelt. De jury bestond onder anderen uit de schrijvers Nadine Gordimer en Kole Omotoso, dramaregisseur Alan Swerdlov en de Nederlandse journalist Fred de Vries. De prijs is een initiatief van de Nederlandse ambassade in Pretoria en uitgeverij Jacana, die het boek in april uitbrengt.



Ishtiyag Shukri werd in 1968 in Johannesburg geboren. Hij studeerde Engels en Afrikaans aan de universiteiten van de Westkaap en Witwatersrand. Hij schrijft voor het literaire kwartaalblad *Chimurenga* en het designblad *Itch*. Shukri woonde onder meer in Egypte en India en studeert nu Zuid-Aziatische en Arabische literatuur in Londen. (BL)

STAALKAART VAN NAMIBIË



Wordt er eigenlijk wel muziek gemaakt in Namibië? Idiote vraag natuurlijk, maar hij komt onwillekeurig op als je het cd-landschap overziet. Vergeleken bij de buurlanden Angola en Zuid-Afrika steekt Namibië heel bleekjes af. De naam Jackson Kaujeua duikt met enige regelmaat op ('Namibië's eerste grote ster', heet het dan), maar daarmee heb je het dan ook wel gehad. Nu kunnen we dankzij producer en arrangeur Christian Polloni daaraan twaalf namen toevoegen. Ze staan op de cd *A Hand-full of Namibians* (Nocturne, 2004, www.nocturne.fr), die Polloni kon samenstellen dankzij de hartelijke medewerking van het College of the Arts Namibia in de hoofdstad Windhoek. Het Franse Centre Culturel Franco-Namibien fourneerde de centen voor de productie van de plaat. Air Namibia deed, blijkens de cover, ook mee.

Christian Polloni produceerde in 1999 Sam Mangwana's wonderschone cd *Galo Negro* en dat heldere akoestische geluid klinkt ook weer door op *A Hand-full of Namibians*, dat zestien songs telt met een totale speeltijd van een uur.

Vooral in de mooie liedjes en ballades is dat goed te horen, zoals *Inotela* van Ras Sheehama, dat nog het meeste wegheeft van een Windhoekse versie van Bob Dylan's *Knocking on Heaven's Door*. Of Trisha's *Afrika Tsela*, dat zo uit de Zuid-Afrikaanse jazzkoker had kunnen komen. Zuid-Afrika is, hoe kan het anders, nadrukkelijk aanwezig in de compilatie en dan vooral de jazzy kant. Dat levert niet altijd indrukwekkende stukken op, maar het aantal echt vlakke nummers blijft beperkt tot hooguit drie. Ook Zimbabwe doet zich gelden met twee onvervalste traditionele *mbira*-stukken, gezongen in het Shona, de hoofdtaal in Zimbabwe. Angolese melodie-invloeden zijn te horen in het nummer *Telega* van Ngatu, een heel aangenaam dwingend en swingend stuk dat bovendien gebaseerd is op een lokaal Namibisch ritme, de *shambo*, en gezongen wordt in een Bushmen-taal.

Zo vormt de cd een aantrekkelijke staalkaart van wat Namibië muzikaal in huis heeft. Met korte portretten van de artiesten, hun teksten en waarom ze denken dat de muziek uit hun land de rest van de wereld gaat veroveren. Dat zou zeker moeten gebeuren met het hoogtepunt: *Bounce to This* van de rapgroep Tiger. Het nummer begint met een modder vette 'chemical' beat, gevolgd door een marimba, een Hammondorgel dat het onweerstaanbare tegenritme speelt waarop reggae het patent heeft, dan een vrouwelijke rapper die bijna onderkoeld haar teksten spreekt terwijl een piano jazzakkoorden inzet. Zo wordt hiphop spannend. Alleen al dit stuk maakt de cd een aanrader. (Bram Posthumus)

GOEDE WERKEN

Benefiet voor wezen

Vijf jaar geleden ontvluchtte José Manuel Neto de burgeroorlog in Angola. Eind december keerde de atleet, die in de afgelopen jaren een opleiding volgde tot sociaal-pedagogisch werker, terug naar zijn geboorteland. Hij werkt er inmiddels in het weeshuis Nzaji, wat in de Kimbudo taal 'droom' betekent. Op 18 december 2004 werd het afscheid van Neto, die als atleet bij de hink-stapsprong inmiddels hoge ogen gooit, kracht bijgezet met een sportbenefiet in het Olympisch Stadion in Amsterdam. In de dagen ervoor werd kleding en speelgoed ingezameld. Resultaat: een volle container en genoeg geld om die naar Luanda te verschepen. Een tweede container volgde begin maart.

FOTO: MARLEEN NOORDERGRAAF

De muziek van...

Moses Isegawa, Ugandese schrijver in Nederland

Bij welke gelegenheid hoort u graag muziek?

Bij elke gelegenheid, het maakt niet uit. Maar het meest luister ik 's avonds naar muziek. Een uur of twee lang draai ik een plaat, bijna uitsluitend Congolese muziek. Meestal is dat Papa Wemba of Viva la Musica, de band die destijds door Papa Wemba is opgericht.

Luistert u het liefst naar 'oude' Congolese muziek, of naar moderne?

Het liefst luister ik naar Congolese muziek uit de jaren tachtig en negentig. Viva la Musica is nummer één voor mij vanwege de melodieën, het gitaarwerk en de energie.

Wat 'doet' Congolese muziek voor u?

Ik kan genieten, dromen, in slaap vallen, of gewoon iets onaangenaams vergeten terwijl ik bezig ben met deze muziek. Papa Wemba's cd's *La cour des Grands: Mwana Matebu* en *Pole Position* zijn bij mij favoriet, de laatste vooral vanwege het nummer *Kaokokorobo*.

Papa Wemba is onlangs in Frankrijk veroordeeld voor mensensmokkel...

De privé-problemen van Papa Wemba hebben helemaal niks te maken met zijn fantastische muziek. Ik hoop dat hij blijft groeien als artiest.

Levert muziek nog een speciale inspiratie op?

Zeker. Ik denk altijd dat muziek de moeder aller kunsten is. Ik kan mij beter concentreren nadat ik een paar nummers beluisterd heb. Tijdens het schrijven van mijn laatste boek heb ik alleen maar Congolese muziek gedraaid. Ik heb ook Congolese namen opgenomen in mijn boek.

Wat is uw meest recente ontdekking geweest?

De Nederlands-Congolese groep Alliance Nord-Sud, waarmee ik in aanraking kwam via een kennis. Hun cd *Control* vind ik geweldig. Het feit dat deze Congolese jongens een product van hoge kwaliteit leveren en mensen inspireren maakt mij bijzonder blij.

K. Sello Duiker, *Het stille geweld van dromen*

De Geus, Breda, 2003. 576 p., € 29,90. ISBN 90 445 0332 4.

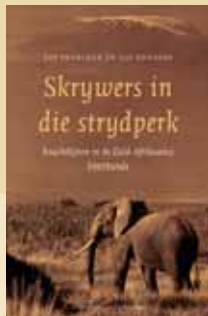
Bij de herdenking van K. Sello Duiker was er alom lof voor zijn *Het stille geweld van dromen*. Nieuwsgierig las ik deze roman over mannelijkheid en identiteit in het Zuid-Afrika na de apartheid. Het blijkt een verhaal met meerdere stemmen. De hoofdstem is die van Tshepo, een pas afgestudeerde jongeman die wordt achtervolgd door de moord op zijn moeder en op het punt staat definitief gek te worden. De tweede stem is die van zijn vriendin Mmabatho, studente dramaturgie. Achter haar zelfvertrouwen en haar babbels gaat onzekerheid schuil over haar verhoudingen met mannen. Tijdens een manische periode komt Tshepo in een inrichting terecht, Mmabatho zoekt hem daar op en hoort dan waar Tshepo's gekte vandaan komt: zijn vader was een gangster die zijn moeder heeft laten vermoorden. Het gewelddadige in zijn vader heeft Tshepo bang gemaakt voor zijn eigen mannelijkheid. Na zijn ontslag uit de inrichting gaat Tshepo als prostitué werken in een chique massagesalon. Daar leert hij geleidelijk zichzelf en zijn seksualiteit aanvaarden.

Duiker schrijft over seks zoals nog geen enkele Zuid-Afrikaanse schrijver dat heeft gedaan. Zijn schildering van Tshepo's klantenkring fascineert door de grondige ontleding van het leven van rijke blanke mannen. Hoe Duiker de Zuid-Afrikaanse werkelijkheid vangt, is bij tijden onvergetelijk. Neem zijn beschrijving van de dakloze als 'menselijke diamant: continu onder druk'. Hij weet te treffen hoe Zuid-Afrikanen werkelijk praten en legt daarbij op subtiel wijze hun zielenroerselen bloot. Toch leest de roman geregeld als een eerste ruwe versie; een algemeen probleem bij de nieuwe Zuid-Afrikaanse literatuur: zelden lijkt er een goede redacteur aan te pas gekomen. Je krijgt het gevoel dat zijn volgende boek de grote doorbraak had kunnen worden. De voortijdige dood van deze meest oorspronkelijke stem van zijn land is een groot verlies voor de Zuid-Afrikaanse literatuur. (Henk Rossouw)



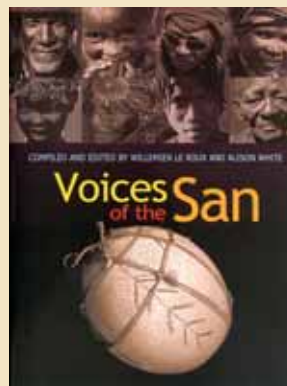
Eep Francken en Luc Renders, *Stryders in die strydperk. Krachtlijnen in de Zuid-Afrikaanse letterkunde*. Bert Bakker, Amsterdam 2005, 336 p., € 27,50. ISBN 90 351 2692 0.

De tweetalige titel van deze soms jolig geschreven literatuurgeschiedenis geeft aan wat het Vlaams-Nederlandse schrijversduo wil: zoveel mogelijk lezers winnen voor het lezen van teksten in het originele Afrikaans. Volgens hen kunnen Nederlandstaligen 'na dertig minuten voluit zwoegen' Afrikaans lezen. Dit verklaart waarschijnlijk waarom zij het onnodig vinden om het jarenlange zwoegen van vertalers als Riet de Jong-Goossens en Robert Dorsman zelfs maar te noemen. Dit is een enorme omissie, want het is uitgerkend dankzij het werk van deze en andere vertalers dat zoveel Zuid-Afrikaanse schrijvers reeds bekend zijn in Nederland. In dit onderhoudend geschreven verhaal over de Zuid-Afrikaanse letterkunde wordt terecht het sterke maatschappelijk engagement van Zuid-Afrikaanse schrijvers voorop gesteld. Het boek toont duidelijk aan dat veel meer schrijvers dan Breytenbach, Brink, Coetzee en Krog bijdroegen aan de mentaliteitsverandering die de overgang naar zwart bestuur mogelijk maakte. Dat zoveel *mainstream* schrijvers zo 'links' waren en tegelijk hoogaangeschreven in eigen land zal voor veel Nederlandse lezers waarschijnlijk een *eye-opener* zijn. En dat is een grote verdienste van dit boek. Het verdient een groot leespubliek en zal zeker een grote rol gaan spelen in Nederlandse opleidingen over Zuid-Afrikaanse literatuur. (Ena Jansen)



Antjie Krog, *Wat de sterren zeggen*. Podium, Amsterdam, 2004. 96 p. plus cd, € 20. ISBN 90 5758 296 7. Tweetalige uitgave met een keuze uit haar mooiste poëzie. Inclusief een cd waarop de dichteres haar eigen gedichten voorleest.

Willemien le Roux en Alison White (red.), *Voices of the San – Living in southern Africa today*. Kwela Books, Kaapstad, 2004. 226 p., € 45. De eerste internationale publicatie waarin de San (ook wel Bushmen genoemd) hun eigen verhaal vertellen. Jonge San interviewers zijn



hun dorpen in Botswana, Zuid-Afrika en Namibië rondgegaan om gedachten, gevoelens en kennis van oudere generaties te verzamelen. Daarnaast verhaalt Willemien le Roux de geschiedenis van de bevolkingsgroep. Fraaie uitgave met meer dan 300 foto's en dvd met filmbeelden. Te bestellen via de Kalahari Support Group, tel. 0343-416314 of cmotto@caiway.nl

Elisabeth Eybers, *Valreep/Stirrupcup*. Querido, Amsterdam, 2005. 35 p., € 13,95. ISBN 9021460831. Afrikaanse/Engelse gedichten van bejaarde dichteres over de confrontatie met de aanstaande dood.

Te Gast in Zuid-Afrika. Informatie Verre Reizen, Nijmegen, 2005. 50 p., € 6,50. ISBN 90 76888 52 3. Vernieuwde versie van toegankelijk reisboekje, met veel aandacht voor het dagelijks leven. Zie ook www.tegastin.nl

Tervuren, 4 februari tot 9 oktober 2005

Expositie – Het geheugen van Congo

Spraakmakende tentoonstelling over de geschiedenis van de koloniale onderdrukking van Congo door België. Dagelijks te bezichtigen in het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren. Meer informatie: www.congo2005.be



diverse steden, 5 maart tot 14 mei 2005

Muziek en dans – The African Mama's

Opzwepende muziek en dans over het leven zelf, door zestien Zuid-Afrikaanse vrouwen – jonge en oude, dikke en slanke, moeders en grootmoeders, uit diverse stammen. Vanaf de geboorte, via de jeugd naar het moederschap en de dood. Met onder meer klassiekers als *Pata Pata* en de *Click Song*. De show werd geregisseerd door Leonie Jansen. Meer informatie: www.africanmamas.com



ELLEN ELMENDORP

diverse steden, maart en april 2005

Muziek en dans – Lions of Africa

Kleurrijke show uit Senegal. Meer informatie: www.lionsof africa.com

Amsterdam, 22 maart

Informatie – Zimbabwe

NiZA en Zimbabwe Watch organiseren een informatie-avond over Zimbabwe. Hoofdgast Lovemore Madhuku, voorzitter van de National Constitutional Assembly. O.a. over beknutting van de oppositie. Plaats: De Rode Hoed, Keizersgracht 102 in Amsterdam. Aanvang: 20.00 uur. Kaarten reserveren: tel 020-6385605



Amsterdam, 22 maart tot 17 april 2005

Musical – Gumboots

Spektakel geïnspireerd op de 'geheimtaal van de Zuid-Afrikaanse mijnwerkers'. Omdat praten niet was toegestaan, werden berichten uitgewisseld door kloggeluiden op rubberen laarzen. Regie: Zenzi Mbali. Plaats: Theater Fabriek Amsterdam, Czaar Peterstraat 213. Meer informatie: www.musicals.nl/gumboots

Amsterdam, 24 maart tot 8 mei

Fototentoonstelling – Diamond Matters

De foto's van Kadir van Lohuizen brengen het traject van een diamant in beeld; van de diamantwerkers en tussenhandelaren in Sierra Leone, Angola en de DR Congo, via de slijpers in India en België, naar de juweliers en rijke klanten in New York en Amsterdam. Plaats: Fotografie Museum (FOAM), Keizersgracht 609 in Amsterdam. Meer informatie: www.fataltransactions.nl (zie ook pagina 41-47)

Zwolle, 9 april tot 6 mei 2005

Expositie – Moving in Time

Na tien jaar democratie in Zuid-Afrika een momentopname van een maatschappij in transitie. Foto's van onder anderen Sphiwe Sibeko, George Hallett, Jodi Bieber, Themba Hadebe, T.J. Lemon en Neo Ntsoma. Georganiseerd door de Zuidelijk Afrika Werkgroep i.s.m. NiZA. Stedelijk Museum Zwolle, Melkmarkt 41. Open van dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.



FOTO: BRENTON GEACH

Utrecht, 16 april 2005

Manifestatie – Afrikadag evs

Jaarlijkse manifestatie van de Evert Vermeer Stichting met debatten, lezingen, workshops, optredens en een grote informatiemarkt. Plaats: ROC, Amerikalaan 109, Utrecht. Vanaf 10.00 uur. Meer informatie: www.afrikadag.nl

Amsterdam, 13 mei tot 4 september 2005

Expositie – Zwart in dienst van Oranje

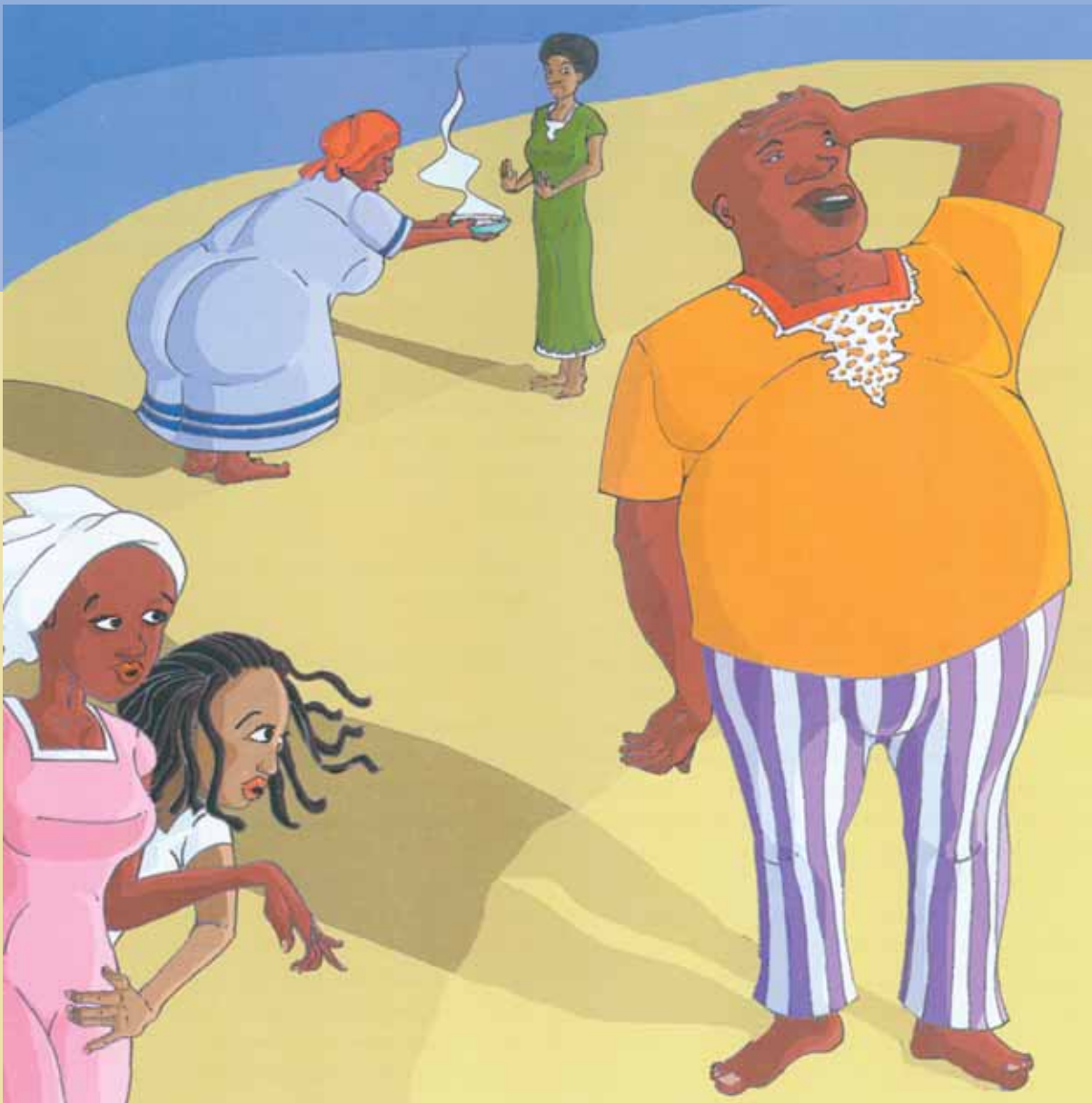
Drieduizend Afrikanen, merendeels uit Ghana, werden gerekruteerd voor het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL), dat vocht aan de zijde van de Nederlandse koloniale krijgsmacht. Tentoonstelling ter gelegenheid van een boek van Ineke van Kessel. Plaats: Tropenmuseum, Linnaeustraat 2, Amsterdam. Meer informatie: www.kit.nl

Amsterdam, 25 juni 2005

Reünie – Mozambique 30 jaar onafhankelijk

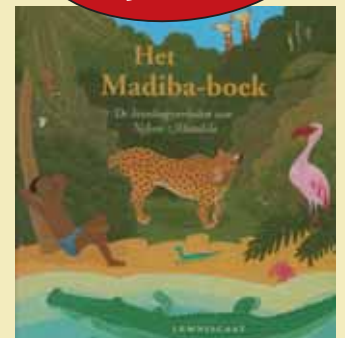
Op 25 juni vieren oud-Mozambique-gangers en belangstellenden de dertigste verjaardag van de Mozambikaanse onafhankelijkheid. Voorafgaand aan het feest neemt burgemeester Job Cohen een nieuw boek in ontvangst over de tienjarige stedenband tussen de havensteden Amsterdam en Beira. Georganiseerd door een gelegenheidscomité i.s.m. NiZA. Opgeven via www.30jaarmozambique.nl





Fragment uit een Shona-verhaal uit Zimbabwe, oorspronkelijk in de Karanga-taal aan Hugh Tracey verteld. De illustratie is van Padraic O'Meara. Vertaald door Aleid van Eekelen-Benders.

Voor lezers
van Zuidelijk Afrika
€3,- korting



Sakunaka, de knappe jongeman

Er was eens een weduwe die een knappe zoon had, die Sakunaka Mugwai heette. Ze wilde niet dat hij ooit zou trouwen, want dan zou hij met zijn vrouw ergens anders gaan wonen en haar alleen laten. Daarom liet ze hem toen hij volwassen werd beloven dat hij nooit met een meisje zou trouwen dat voedsel at dat zij had klaargemaakt. De weduwe kon erg goed koken en iedereen at graag bij haar. Het duurde niet lang of iedereen in de wijde omtrek had over de jongeman gehoord en de jonge meisjes kwamen van heinde en ver om met eigen ogen te zien hoe knap Sakunaka was. Wanneer ze bij zijn huis kwamen, werden ze door zijn moeder begroet. Die zei: "Jullie komen van ver, meisjes, jullie zullen wel honger hebben. Ik zal jullie wat pap te eten geven."

"Dank u, moeder", zeiden ze dan, en wanneer zij de pap had klaargemaakt aten de meisjes hem op, daar onder de bomen, buiten het dorp.

Dan ging de moeder van Sakunaka naar de hut van haar zoon en als ze bij hem voor de deur stond, zong ze een liedje voor hem:

Sakunaka, mijn zoon! Er zijn een paar meisjes voor je.

Wat heb je voor hen klaargemaakt, moeder?

Pap, mijn zoon, Mugwai.

Hebben ze ervan gegeten?

Ja, ja, mijn zoon.

Stuur hen dan maar weg.

En dan stuurde de moeder van Sakunaka de meisjes weg.

Dit verhaal staat in *Het Madiba-boek. De lievelingsverhalen van Nelson Mandela*, uitgegeven door Lemniscaat, Rotterdam. Het boek, geschikt voor kinderen van zes jaar en ouder, bevat 32 verhalen met paginagrote illustraties. De verhalen spelen zich af in 25 Afrikaanse landen en gaan over mensen en dieren. Sommige verhalen zijn afkomstig van Afrikaanse stamoudsten, andere zijn bedacht door mensen die lang geleden met hun schepen in Zuid-Afrika aankwamen en er zijn gebleven. Lezers van *Zuidelijk Afrika* krijgen drie euro korting op het boek. Zie de bon op pagina 40.